

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví
studijní program: Informační studia a knihovnictví

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Monika Malinová, DiS.

Postoje vězňů k četbě:
případová studie věznice v Jiřicích
Attitudes of prisoners to reading: case study of Jiřice Prison

2020

Vedoucí práce: PhDr. Hana Landová, Ph.D.

Děkuji mé vedoucí práce PhDr. Haně Landové, Ph.D. za pomoc, rady a náměty při psaní této diplomové práce. Dále děkuji vedení Věznice Jiřice za vstřícný přístup a také všem odsouzeným, kteří byli ochotni se zúčastnit mého výzkumu. V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za jejich trpělivost.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne

Bc. Monika Malinová, DiS.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá postojem vězňů ve Věznici Jiřice k četbě. Cílem práce je popsat vztah a postoj odsouzených ve Věznici v Jiřicích k četbě a knihám. Teoretická část pojednává o vězeňství, o Věznici Jiřice a její knihovně, také popisují termín postoj a možnosti jeho měření. V práci jsem věnovala jednu kapitolu podobným a zajímavým výzkumům v této oblasti v posledních deseti letech.

V praktické části představuji svůj výzkum. Nejprve byl proveden prvotní výzkum pomocí dotazníků mezi 100 vězni ve všech odděleních ve Věznici Jiřice. Následně bylo v kooperaci se speciálním pedagogem vybráno pět vězňů k ústním rozhovorům, kde jsem detailněji zkoumala jejich postoje k četbě. Výsledky výzkumu představují zpětnou vazbu pro věznici, zejména pro její budoucí práci s vězni.

Klíčová slova v českém jazyce

Četba – postoj – vězni – Věznice Jiřice – vztah

Abstract

The diploma thesis focuses on reading in Jiřice Prison. The aim is to describe the attitude of prisoners to reading, and their approach to reading. The theoretical part introduces key terms, importance of reading. The research was carried out in the Jiřice Prison. It was a mix of qualitative and quantitative methods in the form of questionnaires and interviews. The research results provide feedback for the prison staff for their future work with prisoners.

Key words

attitude – Jiřice Prison – prisoners – reading

Identifikační záznam:

MALINOVÁ, Monika, 2020. *Postoje vězňů k četbě: případová studie Věznice v Jiřicích*. Městec Králové. Diplomová práce. Karlova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Hana Landová.

Počet znaků: 112 245

Přepočtené normostrany: 62,3

Obsah

ÚVOD	8
1 VĚZEŇSTVÍ.....	9
1.1 Program zacházení (dále jen PZ)	13
1.2 Speciální pedagog	21
2 VĚZNICE JIŘICE A JEJÍ KNIHOVNA	24
2.1 Věznice Jiřice	24
2.2 Vězeňská knihovna v Jiřicích.....	28
3 VÝZKUMY	37
4 VLASTNÍ VÝZKUM	41
4.1 Postoje	41
4.2 Metodika vlastního výzkumu	42
4.3 Interpretace výsledků dotazníku	45
4.4 Interpretace výsledků rozhovorů.....	63
4.5 Rozhovor se speciálním pedagogem	66
4.6 Závěr	70
ZÁVĚR	76
ZDROJE.....	78
Seznam obrázků, tabulek, grafů a příloh.....	83

„Kniha je zrcadlem, v němž spatříme pouze to, co v sobě nosíme.“

Carlos Ruiz Zafón – španělský spisovatel

ÚVOD

Vězení je pro většinu z nás neznámé prostředí svázané přísnými pravidly. Bývá lidmi vnímáno jako místo, kde končí svoboda a kde dochází k omezení lidských práv na minimum. Vězeň se nachází v prostředí, které si nevybral, navíc ve společnosti neznámých lidí, ke kterým nemá vztah, ale s nimiž musí žít. Ve vězení se nachází lidé, kteří jsou potrestáni odnětím svobody z rozhodnutí soudu.

Z rozhovoru se speciálním pedagogem (Špaček, 2020) vyplývá, že velká část vězňů si není schopna přiznat svou vinu, hledá chyby v druhých, v okolí, v systému atd. Vězení je místo, kde si vězni mají nejen odpykat svůj trest, ale právě zde si mají svou vinu uvědomit, přiznat si ji, napravit se a stát se lepším člověkem. Po opuštění věznice se mají plnohodnotně zařadit zpět do společnosti. Toto je cílem vězení, realita však za představami silně zaostává zejména z personálních, finančních a prostorových důvodů.

Každý člověk má nějaký postoj či vztah ke čtení, platí to i u lidí odsouzených k trestu odnětí svobody. Předkládaná diplomová práce se zaměřuje na výzkum postojů a vztahů odsouzených mužů ve Věznici Jiřice k četbě. Úlohou práce je odhalit, jaký postoj mají tito lidé k četbě a jaké zde mají možnosti trávení volného času. V případě, že se četbě ve vězení věnují, mě zajímalo, jaká je jejich motivace ke čtení.

Diplomová práce je strukturovaná do čtyř kapitol, přičemž v první je představeno téma vězeňství. Ve druhé kapitole popisují Věznici Jiřice a její knihovnu. V následující kapitole uvádím podobné výzkumy ohledně čtenářství a četby ve vězeňských knihovnách. Ve čtvrté kapitole je přiblížena metodologie výzkumného šetření, věnuji se termínu postoj a v závěru interpretuji výsledky vlastního výzkumu.

1 VĚZEŇSTVÍ

V oblasti vězeňství má velký význam vědní obor **penologie**¹, který je součástí právní vědy. Penologie se zabývá trestem a trestáním a účinky trestů na pachatele trestného činu. Dále zkoumá metody zacházení s pachatelem trestných činů. Jejich cílem je co nejúčinněji dosáhnout změny v chování pachatele a jeho začlenění zpět do společnosti jako řádného občana. V užším slova smyslu se zabývá výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, v širším pojetí zahrnuje i alternativní tresty (Černíková, 2008). Penologie je věda transdisciplinárního charakteru, využívá poznatky z mnoha dalších oborů, a to zejména z psychologie, speciální pedagogiky, sociální práce, atd. (Kubíčková, Kmětík, 2011)

Osoba, která spáchala trestný čin, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, je souzena u soudu. Pokud ten na základě předložených důkazů shledá obžalovaného vinným, stává se odsouzeným a je mu uložen trest, jehož cílem je náprava provinilého a jeho zpětné začlenění do společnosti a také ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Za spáchané trestné činy může soud uložit několik druhů trestů, které jsou vyjmenovány v trestním zákoníku č. 40/2009, např. „*odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, vyhoštění*“ atd. (Česká republika, 2009). Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (délka trestní sazby se nachází v rozmezí 20 – 30 let, nebo doživotí).

Funkce trestu se historicky vyvíjela v souvislosti s rozvojem společnosti a rozlišit lze následující:

- odplatnou – v dřívějších dobách velmi výrazná, postupem času tato funkce zeslábla hlavně z etických důvodů (kdo stanoví přiměřenost trestu za spáchaný čin?);
- odstrašující – potrestání pachatele má být odstrašující příklad pro ostatní občany;
- rehabilitační – je třeba poznat chování pachatele, jeho individualitu a následně s ním pracovat takovými způsoby, aby již další trestnou činnost v budoucnu nespáchal;

¹ z latinského *poena* = trest (Černíková, 2002)

- eliminační – je potřeba izolovat pachatele od ostatní společnosti, tím trestáme pachatele vyloučením z komunity a zároveň chráníme před ním ostatní;
- restituční – je potřeba odstranit následky trestných činů a vykompenzovat nároky jejich obětí.

V 18. století v době osvícení dochází k humanizaci trestů a trestání. Zákony jsou kodifikovány a v nově sepsaných normách je již obsažena zásada úměrnosti (proporcionalita mezi závažností trestného činu a trestu). Také se začalo upouštět od tortury (právo útrpné) a začaly se objevovat myšlenky na zrušení trestu smrti a na možnost převýchovy odsouzeného (Válková, 2014).

Pobyt odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody je zcela odlišný od běžného života. Vězeň ztrácí svobodu a je omezen ve svých právech. Rytmus života ve vězení plyne jinak, pro svobodného člověka nezvykle. Sociální izolace a pobyt s neznámými lidmi, jejichž společnost si nemůže vybírat, působí negativně na psychický stav vězně.

Orgánem zajišťujícím střežení a dozor nad odsouzenými a také uplatňujícím metody zacházení s odsouzenými je Vězeňská služba České republiky. Trest je vykonáván ve věznici nebo ve zvláštním oddělení vazební věznice. Věznice zřizuje a ruší ministr spravedlnosti. Základním právním předpisem upravujícím výkon trestu odnětí svobody je zákon č. 169/1999 Sb. (Česká republika, 1999).

V roce 2017 byla Ministerstvem vnitra ČR zpracována nová **Koncepce vězeňství do roku 2025** (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017). Ta vychází ze základního předpokladu, že vězeňství je obor multidisciplinární a meziresortní a je třeba na něj takto nahlížet. Je zřejmé, že na výkon trestu odnětí svobody ve vězeňském zařízení je nutné navazovat další péči o vězněného po jeho propuštění. Neméně důležitou složkou této fáze je dobře fungující sociální systém státu.

V Konceptci jsou stanoveny tyto tři globální cíle:

1. *„vytvořit dobře fungující, efektivní, mezinárodní standardy dodržující vězeňství propojené s prevencí kriminality, postpenitenciární² péčí, sociální sférou a vzdělávacím systémem a směřující k reintegraci pachatelů trestné činnosti do společnosti;*
2. *plnit úkol nápravy odsouzených osob na základě individuálních postupů za účelem předcházení recidivě kriminálního chování a izolace opakovaně recidivujících pachatelů nejzávažnější násilné trestné činnosti od společnosti s cílem zajistit bezpečí občanů;*
3. *docílit pomocí širokého komplexu opatření existence moderního systému vězeňství, odpovídajícího 21. století a srovnatelného s dalšími vyspělými demokratickými státy.“*
(Konceptce vězeňství do roku 2025, 2017)

Konceptce je rozpracována do následujících devíti kapitol:

1. zaměstnávání – *snaha o zvýšení skutečné zaměstnanosti odsouzených osob a podpora zaměstnávání osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody;*
2. vzdělávání – *je potřeba zavést funkční systém vzdělávání vězněných osob, který je účelně navázán na zaměstnávání vězněných osob a má funkční přesah do období po skončení výkonu trestu odnětí svobody, umožňuje vězněným osobám vzdělávat se v praktických oborech, které s vysokou pravděpodobností naleznou své uplatnění za branou věznice a zabezpečí vězněné osobě příjem. Dále je nutné přilákat do vězeňství kvalitní motivované zaměstnance, kterým je věznice schopná nabídnout odpovídající kariérní růst a finanční ohodnocení;*

² „Postpenitenciární péče je zvláštní druh sociální péče, která byla poskytována v samém začátku jen osobám, které byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody, z ochranného léčení a z ochranné výchovy (u mladistvých). V poslední době byla postpenitenciární péče rozšířena o tzv. včasnou pomoc a sociální péči už ve fázi trestního řízení u obviněné osoby. Postpenitenciární péče je tedy oblast sociální péče a je zaměřena na lidi, kteří prošli trestním řízením, výkonem trestu odnětí svobody, ochranným léčením nebo ochrannou výchovou. Zabývá se obzvláště terciární prevencí, tedy prevencí recidivy dalších trestných činů.“ (Černíková, 2002).

3. programy zacházení a SARPO³ – jedním z cílů je posílení odborného personálu a zajištění, aby většinu svého pracovního času mohli zaměstnanci věnovat práci s vězněnými osobami a nikoli administrativě;
4. zdravotnictví – zefektivnění systému poskytování zdravotních služeb. Musí být garantováno právo člověka na ochranu zdraví a současně reflektovat tuto specifickou oblast (výkon trestu odnětí svobody, vazba, zabezpečovací detence);
5. drogy a jiné závislosti – nutné zajistit fungující a vhodně provázaný standardizovaný systém účinné odborné pomoci uživatelům návykových látek, motivující k abstinenci nejen ve výkonu trestu odnětí svobody, ale i po jeho skončení. Je potřeba eliminovat průnik nelegálních látek do prostředí věznic.
6. bezpečnost ve věznicích – cílem je zajistit bezpečné prostředí ve věznicích, které vytvoří odpovídající podmínky pro lidské zacházení s vězněnými osobami. Bezpečnost v moderní věznici je posuzována z hlediska veřejnosti (která nesmí být ohrožována nebo zneklidňována např. útoky vězňů), vězeňského personálu a také vězňů, jejichž právo na bezpečnost je součástí lidských práv;
7. resocializace propouštěných vězňů a návaznost na prevenci a „post-péči“ – jedním z cílů je snížit recidivu trestné činnosti pomocí účinné práce s odsouzenými a propouštěnými z výkonu trestu odnětí svobody a vytváření prostředí k jejich úspěšné reintegraci do společnosti;
8. financování vězeňství – více se zaměřit na efektivní čerpání finančních prostředků z fondů Evropské unie, Norských fondů aj., je třeba investovat větší finanční prostředky do oblasti IT ve vězeňství;
9. legislativní změny v oblasti vězeňství“ (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017)

³ SARPO je prediktivní nástroj na hodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených, který je součástí Vězeňského informačního systému. Vznikl v roce 2005. Pomocí nástroje se zpracovává vstupní komplexní zpráva, na jejíž výstupy navazuje Program zacházení odsouzených. Nástroj posuzuje pravděpodobnost opětovného selhání odsouzeného na základě: výpočtu statického rizika z údajů o kriminálním chování, výpočtu dynamického rizika vyhodnocujícího celkem 48 rizik v 7 základních životních oblastech, odhadu způsobení újmy a specifikace potenciální oběti na základě analýzy trestné činnosti, vyhodnocení motivace a sebehodnocení. V mezinárodním srovnání je SARPO nástrojem poslední generace, svým způsobem ojedinělým ve střední Evropě. Vedle statických obsahuje rovněž dynamické a protektivní faktory (<https://www.vscr.cz/o-nas/sarpo/co-je-sarpo/>).

Z této koncepce, zvláště v bodě 2, 3 a 7, je patrné, že dochází k většímu důrazu na vzdělávání, zaměstnávání vězňů a na život vězně po propuštění (oproti minulé koncepci z roku 2005, která nebyla v těchto bodech detailně rozpracována⁴).

Vzdělávání vězňů má být účelně navázáno na jejich zaměstnávání jak po dobu trestu, tak i po propuštění. Vězni se mají vzdělávat v praktických oborech, kde mají větší šanci na následné uplatnění na trhu práce po skončení trestu. Důsledkem toho dochází k finančnímu zabezpečení vězněné osoby, což následně přispívá ke snížení recidivy a rizika dluhové pasti (Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017).

Velmi významným prvkem ve vězení je tzv. program zacházení.

1.1 Program zacházení (dále jen PZ)

Program zacházení je základním a zároveň nejdůležitějším nástrojem resocializačních cílů ve věznici. Samostatně byl terminologicky stanoven společně se zákonem č. 169/1999 Sb. (Česká republika zákon č. 169/1999 Sb., 1999)

„Hlavní funkcí programu zacházení je působit na odsouzené po stránce výchovy i vzdělání převážně v individualizované míře. Hlavním cílem je vytvořit optimální podmínky k celkové možné resocializaci a následné reintegraci, která by do budoucna mohla vést ke snížení recidivy trestné činnosti odsouzených. Základním předpokladem pro úspěšný návrat k sociálnímu chování a změně hodnotového žebříčku je mimo jiné i získání pracovních návyků, pozitivních životních postojů, obnově a upevnění rodinných vazeb.“ (Věznice Jiřice, 2019)

Po nástupu do vězení je vězeň umístěn do nástupního oddělení, právě zde se začíná tvořit PZ, a protože je samozřejmě každý vězeň jiný, musí se tomu přizpůsobit i tento nástroj. Komplexní zprávu sepisují různí specialisté a na jejich doporučení se stanoví konkrétní forma PZ. Jednu z hlavních rolí v této počáteční fázi hraje především speciální pedagog. S odsouzenými vede pohovor, v němž vězňům poskytne nabídku všech výchovně

⁴ https://www.justice.cz/documents/12681/762277/koncepce_do+roku_2015+%282%29.pdf/74d6fdaf-b5c0-4165-a853-efe2a84a68f6

vzdělávacích, speciálních a zájmových aktivit, kterých je možné se v dané konkrétní věznici zúčastnit. Z výčtu nabídky mě zaujal kurz finanční gramotnosti, který je primárně určen ke zvýšení znalostí odsouzených, kteří si odpykávají tresty za zanedbání povinné výživy, a také pro odsouzené, kteří jsou zadluženi. Tento kurz je však také povinný pro odsouzené zařazené ve výstupních oddílech, aby připravil vězně na podmínky přechodu z výkonu trestu odnětí svobody do reálného občanského života. V rámci speciálně výchovné aktivity je vybraným odsouzeným na návrh psychologa stanovena spolupráce s poradnou drogové prevence, která se zaměřuje na řešení závislostí vězňů, ať už formou individuální (tzn. ventilační pohovory apod.), nebo skupinovou (navázání spolupráce s Laxus z. ú.⁵).

V průběhu výkonu trestu se PZ aktualizuje dle vzniku nových skutečností (např. pracovní zařazení, změna chování a vývoj osobnosti odsouzeného atd.). Na základě plnění nebo neplnění PZ vězněm, může ředitel věznice předložit soudu návrh na přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším, nebo přísnějším režimem. (Prokopová, 2008)

Důležité je, že celý PZ stvrzují odsouzení v závěru svým podpisem. Tímto se plnění PZ stává pro vězně závazným. Pokud si dotyčný nezvolí nic z předložené nabídky, je povinen plnit minimální PZ, jehož rozsah předepisuje vnitřní řád věznice. (Prokopová, 2008)

Lze konstatovat, že PZ je založen na několika principech. V první řadě jde o princip dobrovolnosti, kdy se odsouzení hlásí na jednotlivé akce dobrovolně. Další je princip závaznosti, kdy odsouzený je povinen absolvovat dobrovolně zvolenou aktivitu. Dalším je princip součinnosti. Výběr akcí, jejich organizace a zabezpečení je zajišťováno vždy v součinnosti s odsouzenými. Nakonec lze uvést princip individuálnosti, což znamená, že akce jsou konány i pro velmi nízký počet zájemců. (Prokopová, 2008)

⁵ Centrum adiktologických služeb Nymburk – poskytuje sociální a adiktologické služby pro uživatele drog a jejich blízké poskytované ambulantní a terénní formou – <http://www.laxus.cz/centra/centrum-adiktologickych-sluzeb-nymburk/>. Adiktologii chápeme jako „obor zabývající se prevencí, léčbou a výzkumem závislostního typu chování bez ohledu na to, zda je takové chování vázáno na určitou substanci či na určitou činnost, dochází-li k prokazatelné újmě či poškození jedince, jeho okolí nebo společnosti“ (Miovský, 2007).

Program zacházení lze rozčlenit na několik oblastí:

1. pracovní aktivity,
2. vzdělávací aktivity,
3. speciální výchovné aktivity,
4. zájmové aktivity,
5. oblast utváření vnějších vztahů.

Mezi **pracovní aktivity** lze zařadit zaměstnávání odsouzených na různých pracovištích uvnitř i mimo věznice (i v soukromém sektoru) na základě stanovených pravidel vycházejících ze zákona o výkonu trestu. Dalšími pracovními aktivitami jsou práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice a dále pracovní terapie, vedené zaměstnanci Vězeňské služby ČR s odborným vzděláním. (Věznice Jiřice, 2019)

Vzdělávacími aktivitami se rozumí vzdělávání odsouzených organizované nebo realizované středním odborným učilištěm. Dalšími aktivitami jsou různé kurzy, jež vedou zaměstnanci věznice, např. kurz základů obsluhy počítače, kurz dopravní výchovy, kurz zeměpisu, studium cizích jazyků atd. Odsouzený se také může vzdělávat v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky v mezích podmínek daných věznicí. Do vzdělávacích aktivit se též řadí aktivity, které nejsou realizovány často, ale zato pravidelně. Jedná se např. o besedy k problematice zneužívání návykových látek, které se pořádají 1–2× ročně. (Věznice Jiřice, 2019)

Mezi **speciální výchovné** aktivity lze zařadit individuální a skupinová speciálně pedagogická a psychologická působení na odsouzené vedená kompetentními pracovníky. Jedná se především o terapeutické aktivity (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová terapie), sociálně právní poradenství a trénink zvládání vlastní agresivity. (Věznice Jiřice, 2019)

Celkově lze konstatovat, že jakékoli terapeutické skupiny vede vždy odborný zaměstnanec, který absolvoval Sebezkušenostní terapeutický výcvik Vězeňské služby ČR, dvouhodinový Sociálně psychologický výcvik nebo Akreditovaný psychoterapeutický výcvik s časovou dotací minimálně 500 hodin. (Špaček, 2020)

Zájmovými aktivitami se rozumí různé formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, které rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených. Radíme sem např. kroužky sportovního charakteru (fotbal, stolní tenis, basketbal atd.), vědomostní kroužky (šachy, sudoku atd.), kroužky zaměřené na zručnost (modelářství, rukodělné činnosti, keramický kroužek atd.), talentové kroužky (hudební kroužek), zájmové (filmový klub, čtenářský kroužek atd.). Nepovinné aktivity se odehrávají po pracovní době, tedy cca od 15:30 hod. do 20:00 hod. (Věznice Jiřice, 2019)

Další výchovnou aktivitou jsou **extramurální** programy. Jejich podstatou je vedení odsouzených k vytváření pozitivních vnějších vztahů, tedy k navazování a udržování „zdravých kontaktů“ (s vhodnými osobami, osobami z nekriminálního prostředí). Cílem je neustále udržovat vazby na rodinu a blízké přátele prostřednictvím návštěv a korespondence a vytvářet tak podmínky pro bezproblémové opětovné začlenění odsouzeného do společnosti po jeho propuštění z výkonu trestu. Na tyto aktivity je kladen největší důraz v tzv. „předvýstupní“ skupině (skupina vězňů, kterým zbývají tři měsíce do termínu propuštění z výkonu trestu odnětí svobody). V této době se předávají informace o institucích, na které se mohou propuštění obracet – Probační a mediační služba ČR, správy sociálního zabezpečení, úřad práce atd. Tyto aktivity patří do kompetence sociální pracovníce věznice. (Černíková, 2002)

Aktivity programu zacházení probíhají v rozsahu 3–5 hodin denně, ty povinné v pracovní době od 7:00 hod. do 15:30 hod. a podle organizačních možností. Činnost je limitována časovým rozvrhem dne, jehož součástí jsou i výdej stravy, sčítací prověrky, vycházky vězňů, výměna oblečení atd. Plnění programu zacházení ovlivňují i neplánované akce vězeňské a justiční stráž – technické prohlídky, prohlídky cel (uvězněný musí být prohlídce přítomen), dále pak nákupy, návštěvy lékaře, návštěvy orgánů činných v trestním řízení apod.

Ve **Věznici Jiřice** jsou ve spolupráci s personální agenturou DP WORK s. r. o.⁶, Polytechna

⁶ <http://www.dpwork.cz/skoleni-vzv-pro-osoby-ve-vykonu-trestu>

Consulting⁷ a Voloncé Czech⁸ realizovány v rámci PZ následující projekty, které jsou financovány z Evropského sociálního fondu a mají za cíl odstranit nežádoucí návyky a eliminovat riziko recidivy trestního jednání:

- **Projekt „RESTART – II“**
- **Projekt „RECOVERY“**
- **Projekt „REVENANT“**
- **Projekt „RESURGENT“⁹** – tento projekt řeší získání odborných kvalifikací v zemědělských oborech (chovatel, pěstitel, včelař). *„Cílem je vytvořit základ pro zavedení dlouhodobého systému vzdělávání a zaměstnání osob ve výkonu trestu v oblasti chovu včel, sadařství a chovatelství, pro který má areál věznice vhodné podmínky. Kvalifikované osoby se budou moci věnovat těmto profesím i po propuštění, protože se jedná o žádané úzkoprofilové pozice na trhu práce.“* (Věznice Jiřice, 2019)

Dalším důležitým projektem je **Program 3Z („Zastav se, zamysli se a změň se“)**, který byl převzat z Velké Británie a upraven na naše podmínky. Jeho cílem je změna postojů a myšlení odsouzených a prevencí recidivního chování. Obsahem této aktivity je *„trénování sociálních dovedností, rozvoj kritického myšlení, schopnost řešení problémů, učení sebeovládání, přijímání pravidel, předcházení pocitů frustrace a zklamání z neúspěšného zařazení do společnosti, posilování sebedůvěry aj. Program probíhá skupinovou formou a využívá např. metody modifikace chování, metody behaviorální terapie, nácvik řešení problémů a kognitivní terapii.“* (Věznice Jiřice, 2019)

Klíčovými pojmy v oblasti vězeňského prostředí jsou reedukace a resocializace. K vymezení jednotlivých pojmů se nabízí několik definic. Za nejvýstižnější definici pro **reedukaci** neboli převýchovu považují následující: *„Převýchovu lze definovat jako složitý a dlouhodobý proces, který předpokládá změnu osobnosti, jejího hodnotového systému, způsobu rozhodování i dosavadního chování. U převychovávané osoby je úspěšnost závislá mj.*

⁷ https://www.polytechna.eu/projektove_poradenstvi_projekty

⁸ <https://www.volonte.cz/veznice>

⁹ <https://www.dotaceeu.cz/cs/statistiky-a-analzyz/mapa-projektu/projekty/03-operacni-program-zamestnanost/03-1-podpora-zamestnanosti-a-adaptability-pracovni/resurgent-jirice>

na věku, charakteru problému, uvědomění si problému, životních zkušenostech, motivaci ke změně, sociálním prostředí a sociálních vztazích, projevované aktivitě, vůli a vytrvalosti.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 187).

Pojem **resocializace** znamená „*odstraňování relativně trvalých zaměření jedince způsobujících výchovné potíže. Většinou je chápána šířeji, jako jakási zpětná socializace s cílem vrátit člověka do normálního života společnosti, ke společensky přijatelnému způsobu chování.*“ (Kraus, 2008, s. 60).

Jednou z metod resocializace a reedukace může být i **biblioterapie**, tedy metoda psychoterapie, využívající léčebné a podpůrné účinky četby (Vášová, 2003). Termín četba (čtení) můžeme definovat jako „*Proces vnímání textu zrakem a porozumění smyslu textu*“ (Havlová, 2003). V knihovnictví se biblioterapie začala rozvíjet počátkem 20. století díky americké knihovnici E. K. Jonesové. Zasadila se o používání knih u psychicky nemocných pacientů. Metoda léčení pomocí čtení knihy měla tehdy úspěch a biblioterapie byla v Americe uznána jako knihovnický obor (Rubin, 1979). Cílem této terapie je nalézt a formulovat problém, který v sobě odsouzený má. Vhodně zvolené texty, s podobně probíhajícími situacemi, ve kterých se sám nachází, mu mají pomoci k určitému nadhledu a pochopení svého problému z různých úhlů pohledu. Vězeň poznává, že podobné situace či stavy zažil již někdo jiný a dokázal své problémy překonat. To mu dává naději, že i on svou krizi zvládne. Základem je vhodně zvolený text, který končí pozitivně a motivuje čtenáře k řešení problému a zvýšení sebevědomí.

Existuje několik druhů biblioterapie, např. poetoterapie (léčba pomocí básní, poezie), hagioterapie (léčba pomocí náboženských textů), fabuloterapie (léčba prostřednictvím pohádek, bajek a příběhů o dětech), imagoterapie (využívá vcítění se do postav a myšlení postavy z knihy). (Fabiánová, 2010)

Jako velmi důležitý faktor při biblioterapeutických aktivitách s vězni sledávám spolupráci mezi věznicí a veřejnou knihovnou v jejím okolí. Jako příklad uvádím Městskou knihovnu v Lysé nad Labem, která nabídla své prostory pro výstavu grafika a vězně z jiřické věznice. Výtěžek z této akce byl věnován církvi na obnovu varhan v kostele Narození sv. Jana Křtitele

v Lysé nad Labem. Tato knihovna také zorganizovala pro veřejnost přednášku o vězeňství a o jiřické věznici přímo s vedením věznice (viz obrázek č. 1 a 2).

MĚSTSKÁ KNIHOVNA LYSÁ NAD LABEM
KOTVA LYSÁ N. L., Z.S.

TAJEMNÝ SVĚT ZA PLOTEM VĚZNICE
OBRAZY MIROSLAVA BARTONĚ

3.4.-6.5.2019
V PROSTORU KNIHOVNY

PRODEJNÍ VÝSTAVA GRAFIK

VEŠKERÝ VÝTĚŽEK Z PRODEJE BUDE POUŽIT
NA OPRAVU A OBNOVU VARNAN V KOSTELE
NAROZENÍ SV. JANA KŘTITELE V LYSÉ NAD
LABEM.

Obrázek 1 Výstava grafik vězně, zdroj: facebooková stránka Městské knihovny v Lysé nad Labem - <https://www.facebook.com/knihovnalysa>

Obrázek 2 Beseda s vedením věznice, zdroj: facebooková stránka Městské knihovny v Lysé nad Labem - <https://www.facebook.com/knihovnalysa>

Další příklady dobré praxe spolupráce věznice a knihovny uvádí Burešová (2018) v brožuře *Rovný přístup: knihovny a skupiny ohrožené sociálním vyloučením: metodická příručka pro práci knihoven se sociálně vyloučenými a sociálním vyloučením ohroženými skupinami uživatelů*¹⁰:

- Knihovna města Hradce Králové – spolupracuje s vězeňskou knihovnou Vazební věznice v Hradci Králové. Knihovna poskytuje zdarma veřejný internet pro vězně na vycházce a nabízí jim dostupné informace o legislativě (zákony, atd.).
- Krajská vědecká knihovna v Liberci – poskytuje prostor pro konání přednášek a výstav spojených s projektem Evropského sociálního fondu – operační program

¹⁰ <https://ipk.nkp.cz/legislativa/normy-standardy-doporuceni/Rovnypristupvylouceninaweb.pdf>

Zaměstnanost, Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby ČR s názvem Křehká šance II.¹¹

- Knihovna města Ostravy – podobně jako několik dalších knihoven v České republice daruje do vězeňských zařízení vyřazené či darované knihy od čtenářů, které sama nevyužije.

Klíčovou osobou, která vězně provází celým pobytem ve vězení, je speciální pedagog.

1.2 Speciální pedagog

Speciální pedagog je odborný zaměstnanec věznice, který garantuje odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Mezi jeho hlavní činnosti patří řízení činnosti vychovatelů a pedagogů volného času po metodické stránce. Dále se účastní speciálně výchovných aktivit, jako je práce se skupinami a individuální práce s odsouzenými. Speciální pedagog je odborným poradcem ředitele věznice v oblasti pedagogických oblastí výkonu trestu, a to z hlediska všech osob vyskytujících se v areálu věznice (vězni i zaměstnanci) (Šrubař, 2009). Od speciálního pedagoga je požadována kvalifikace v podobě vysokoškolského vzdělání magisterského, studijního programu se zaměřením na pedagogiku, dnes stačí i jiné vysokoškolské studium, ale je povinností si doplnit pedagogické minimum.

Speciální pedagog dále v náplni své práce:

- „Zpracovává (v rámci komplexního zacházení s odsouzenými a rozdělení činnosti pracovních týmů) koncepci na ucelené období při zachovávání zásad vnější a vnitřní diferenciaci pro jednotlivé kategorie odsouzených, která obsahuje zpravidla cílovou skupinu odsouzených, složky programu zacházení rozpracované v konkrétních projektech, personální, materiální a finanční zajištění a předkládá ji ke schválení řediteli věznice.

¹¹ <https://www.kvkli.cz/en/component/content/article/21-kalendar-udalosti/vystavy/4331-jak-pracovat-s-dopady-trestnych-cinu.html>, <https://www.kraj-lbc.cz/Odborne-zachazeni-s-pachateli-nasilnych-trestnych-cinu-s-poruchami-osobnosti-r720227.htm>

- *Zpracovává v rámci měsíčního (týdenního) plánu přehled jednotlivých aktivit programu zacházení s určením místa, času a stanovením osobní odpovědnosti za jejich realizaci, společně s ostatními odbornými zaměstnanci stanoví konkrétní programy zacházení s jednotlivým svěřeným odsouzeným a podílí se na vyhodnocování jejich účinnosti a aktualizaci.*
- *Podílí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného násilí či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních odsouzených, tzn. možných pachatelů násilí, či naopak možných objektů násilí.*
- *Provádí pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení.*“ (Šrubař, 2009)
V posledních letech funguje již výše zmíněný program SARPO – souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného¹², tento program funguje jako diagnostický softwarový nástroj, kdy je odsouzený tázán na předem dané otázky, do tohoto systému doplňují své poznatky vyšetřovatelé, speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci.
- *„Vede osobně podle svého odborného zaměření nejméně jednu průběžnou aktivitu programu zacházení z oblasti speciálních výchovných aktivit a zajišťuje k tomu nezbytnou dokumentaci.*
- *Sleduje kvalitu účasti svěřených odsouzených v programu zacházení a změny v jejich chování, přičemž vhodné změny podněcuje a upevňuje, podílí se na zpracování průběžného hodnocení programu zacházení.*
- *Vede metodicky v rámci své odbornosti vychovatele a pedagogy volného času v oblasti přípravy a vedení jednotlivých aktivit, průběžného hodnocení programu zacházení a hodnocení zasílaných věznicí příslušným orgánům.*
- *Zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence, odborných komisí, předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených, navrhuje umístění odsouzených do krizového, výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny.*

12 <https://www.vscr.cz/o-nas/sarpo/co-je-sarpo/>

- *Podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace, zabezpečuje všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených v případě, že ve věznici není zřízeno odloučené pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště Vězeňské služby.*
- *Realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc (odměny i tresty), podílí se na návrhu k rozhodování o udělení přerušení výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo v souvislosti s účastí odsouzených na akcích mimo věznici, vyjadřuje se k výběru odsouzených k zařazení do práce, návštěv bez zrakové či sluchové kontroly a přeřazování do jiného typu věznice nebo jejich přemístění.*
- *Je odborným garantem skladby knihovního fondu a výběru dalších médií z hlediska vhodnosti specifiky programů zacházení a účelu výkonu trestu.*“ (Šrubař, 2009). Má tedy přímý vliv na vězeňskou knihovnu, vybírá vhodného kandidáta na pozici knihovníka a na něm závisí složení knižního fondu vězeňské knihovny.

2 VĚZNICE JIŘICE A JEJÍ KNIHOVNA

2.1 Věznice Jiřice

Adresa
Vězeňská služba České republiky – Věznice Jiřice
Ruská cesta 404
Jiřice
289 22 Lysá nad Labem, okres Nymburk

Tabulka 1 Adresa věznice Jiřice

Personální zajištění	
Ředitel věznice	plk. Mgr. Petr Suk
1. zástupce	plk. Mgr. Jan Novák
2. (služební) zástupce	Ing. Antonín Krahulec

Tabulka 2 Personální zajištění věznice

Obrázek 3 Věznice Jiřice – budova oddělní s ostrahou

Obrázek 4 Věznice Jiřice – budova oddělní s dozorem

(Věznice Jiřice, 2019)

Věznice byla vybudována v 90. letech 20. století v objektech po bývalé Sovětské armádě nedaleko obce Jiřice v bývalém vojenském prostoru Milovice-Mladá. Po rekonstrukci budov v roce 1994 věznice zahájila provoz. V té době kapacita ubytování činila 120 odsouzených.

Věznice Jiřice je ustanovena jako věznice s ostrahou s oddělením pro výkon trestu s dozorem. Původně zde fungovalo i oddělení výkonu vazby, které bylo zrušeno v roce 2004 a nahrazeno oddělením pro výkon trestu s ostrahou. Výkon trestu je zde realizován pouze pro dospělé muže. (Věznice Jiřice, 2019)

V roce 2017 začala jako první věznice v České republice realizovat projekt „Otevřená věznice“ po vzoru Norska¹³. Byly vystavěny moderní ubytovny s kapacitou 104 ubytovacích míst, se stavebními pracemi pomáhali sami odsouzení a stavba domů byla dokončena za čtyři

¹³ <https://www.mvcr.cz/soubor/rvppk-2a-pdf.aspx>

měsíce. Celkem byly postaveny čtyři domky, každý má čtyři dvoulůžkové pokoje s vlastním sociálním zařízením, společenskou místnost a kuchyňský kout. V areálu byla také vystavěna administrativní budova pro 14 zaměstnanců, kde jsou kromě zázemí pro zaměstnance i místnosti pro vzdělávací a speciálně výchovné aktivity. Vězni si také sami vyrobili většinu nábytku. Hlavními obyvateli otevřené věznice jsou odsouzení, kteří vykonávají trest odnětí svobody v režimu ostrahy v oddělení nízkého stupně zabezpečení, a ti, kterým se blíží doba propuštění. Vězni zde obhospodařují přilehlé pozemky (zemědělské a chovatelské činnosti), učí se sami o sebe postarat. Okolo areálu je vybudován betonový plot a prostor je hlídán kamerami, není zde však ozbrojená ostraha. Uprostřed areálu vzniklo náměstí a okrasná zahrada. Projekt má snížit recidivu propuštěných, která v Česku dosahuje až 70 procent. Vězni si mají v této speciální věznici zvyknout na běžný život. (Věznice Jiřice, 2019)

*Obrázek 5 Otevřená věznice po vzoru Norska
(Věznice Jiřice, 2019)*

V roce 2011 bylo ve věznici zřízeno střední odborné učiliště nabízející středoškolské vzdělání odsouzeným. Obory byly zvoleny v souladu s požadavky trhu práce (malířské a natěračské práce, malíř a lakýrník¹⁴).

¹⁴ <http://www.skolavize.cz/>

Ze statistických údajů poskytnutých věznicí vyplývá, že výkon trestu v roce 2019 vykonávalo 877 odsouzených, z toho bylo pouze 389 vězňů zaměstnaných. (Mäsiarová, 2020). K datu 27. 11. 2020 věznice eviduje 839 odsouzených¹⁵.

Pro zajímavost uvádím časový rozvrh dne odsouzených. Z přehledu vidíme, že čas na vlastní aktivity mají vězni odpoledne, rozvrh volnočasových aktivit se samozřejmě liší v závislosti na typu oddělení.

7:00	budíček
7:00 – 7:15	hygiena
7:15 – 7:25	početní prověrka
7:25 – 7:35	výdej léků
7:35 – 8:00	snídaně
8:00 – 9:00	úklid, výměna prádla, nákupy, lékař atd.
9:00 – 10:00	vycházky
10:00 – 11:30	aktivity programu zacházení, terapie, poradenství
11:30 – 12:30	oběd
12:30 – 14:00	sportovní a pohybové aktivity
14:00 – 15:30	aktivity programu zacházení
15:30 – 20:00	nepovinné aktivity

Tabulka 3 Časový rozvrh dne odsouzených ve středním stupni zabezpečení

Ve dnech pracovního klidu je časový rozvrh shodný s rozvrhem pracovního dne mezi 15:30–20:00. (Věznice Jiřice, 2019)

Věznice v Jiřicích spolupracuje s dalšími institucemi, s probační a mediační službou, externě s lékařem z oblasti psychiatrie, s pracovníky protidrogové centrály (Semiramis Nymburk¹⁶), s pracovníky krizových a kontaktních center, občanských poraden, charit a se sociálními kurátory a pracovníky odboru sociální péče.

¹⁵ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/11/TSH-27.-11.-2020.pdf>

¹⁶ <http://www.os-semiramis.cz/os-site/>

2.2 Vězeňská knihovna v Jiřicích

Definice vězeňské knihovny není zakotvena v žádném předpisu. Známe pouze definici knihovny. Dle normy ČSN ISO 11620:3.11 je knihovna „*institute nebo součást instituce, jejímž hlavním cílem je udržovat knihovní fond a umožňovat, prostřednictvím služeb knihovny, využívání dokumentů, jež jsou zapotřebí k uspokojování informačních, vědeckých, vzdělávacích nebo rekreačních potřeb uživatelů*“ (Sodomková, 2003). V knihovním zákoně č. 257/2001 Sb. (Česká republika, 2001) je knihovna definována jako „*zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem a které je zapsáno v evidenci knihoven.*“

V České terminologické databáze knihovnictví a informační vědy je definována vězeňská knihovna takto: „*Speciální neveřejná knihovna v nápravném zařízení.*“ (Sodomková, 2003)

Ledvinová (2002) také poukazuje na zásadní problém ohledně termínu vězeňská knihovna. Jde o celkové nahlížení na knihovnu:

- vězeňská knihovna je knihovnou jako jakákoli jiná knihovna, pouze je umístěna ve vězeňské budově;
- vězeňská knihovna je součástí věznice a vězeňského programu pro nápravu vězňů.

V praxi není striktně aplikován pouze jeden model, ale je snaha najít rovnováhu mezi oběma modely. Je nutné, aby se vězeňská knihovna orientovala na své uživatele – vězně a plnila jejich informační a kulturní potřeby. (Záveská, 2006)

Dle Ledvinové (2002) existuje několik modelů organizace vězeňských knihoven. Ve většině případů se jedná o spolupráci veřejné knihovny a vězeňského zařízení, tato situace je patrná převážně v zahraničí, hlavně v USA (v zahraniční odborné literatuře se také setkáváme s pojmy *prison library*, *correctional library*, *prison law library*). Vězeňské knihovnictví není stanoveno jako samostatná oblast a bývá zařazeno do různých širších **konceptů**:

- ústavní knihovny (institutional libraries) – knihovny v institucích, např. ve věznicích, nemocnicích, lázních, domovech pro seniory atd.;

- knihovní služby pro „znevýhodněné“ (library service for disadvantaged) – od roku 1985 je tato sekce součástí IFLA¹⁷, v roce 2005 byla vydána příručka pro knihovní služby poskytované vězňům¹⁸;
- speciální typ veřejné knihovny – veřejné knihovny se snaží zprostředkovat své služby skupinám lidí, kteří se nemohou z různých důvodů stát jejími čtenáři. Nejvíce se tento typ služeb rozvinul v 80. letech 20. století ve skandinávských zemích.

Tyto koncepty se prolínají, každá oblast však zdůrazňuje jiné hledisko (Ledvinová, 2002).

Na začátku 20. století došlo k významné události – byla vytvořena první pracovní pozice pro vedení vězeňské knihovny. V roce 1907 se stala Miriam E. Carey první profesionální knihovnicí ve vězeňské knihovně v Minnesotě a také předsedala nově vzniklé sekci ústavních knihoven v Americké asociaci knihoven (ALA¹⁹). V roce 1915 tato asociace vydala *Manual for Institution Libraries* – doporučení a návody pro vězeňské knihovny. (Coyle, 1987).

V České republice je vězeňská knihovna součástí věznice. Ke spolupráci s veřejnou knihovnou dochází většinou formou darování vyřazených knih, popř. poskytnutí veřejných prostorů knihovny pro výstavy atd. Informace o užší spolupráci knihovny a věznice, myšlena tím např. návštěva vězňů ve veřejné knihovně či návštěva knihovníků ve věznici (besedy s knihami, programy čtenářské gramotnosti aj.) mi nejsou známy. Vězeňské knihovny jsou v České republice zřizovány v každé věznici podle § 29 Uspokojování kulturních potřeb, vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (Česká republika, 1999)

Rossi (2009) ve svém článku *Knihy mezi mřížemi* charakterizuje pět **základních funkcí vězeňské knihovny**:

- vzdělávací – podpora edukačních programů věznice v podobě vhodných materiálů, dokumentů;

¹⁷ Mezinárodní federace knihovnických sdružení a institucí - <https://www.ifla.org>

¹⁸ <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/92.pdf>

¹⁹ <http://www.ala.org/>

- rehabilitační – podpora terapeutických programů věznice v podobě vhodných dokumentů, popř. i prostředí knihovny může působit rehabilitačně – jako místo, kde vězeň nachází soukromí, klid a možnost svobodného rozhodování
- informační – podpora odsouzených v jejich informovanosti, zajišťuje jim dodání důležitých informací, např. práva a povinnosti vězňů, adresy důležitých kontaktních center a sociálních služeb, které jsou důležité po propuštění;
- kulturní – vězeňská knihovna zde může plnit komunitní funkci, různá setkávání, čtenářské kroužky, či kreativní workshopy;
- rekreační – hlavním cílem je naplnit volný čas vězně.

Každá věznice je však limitována financemi a prostorem, proto míra naplnění těchto funkcí bude v celé republice různorodá, a nikdy ne úplná. Je na vedení věznice, na jaké funkce a úkoly vězeňské knihovny bude klást důraz.

Prostory

Ve Věznici Jiřice jsou odsouzeným k dispozici tři knihovny, což je dáno prostorovými podmínkami, neboť věznice má tři ubytovny. Dvě jsou pro odsouzené zařazené do vysokého stupně zabezpečení věznice s ostrahou a jedna je pro odsouzené zařazené ve středním stupni zabezpečení.

V knihovně se středním stupněm zabezpečení je aktuálně 3303 knih pro 220 odsouzených a v knihovně s vysokým stupněm zabezpečení je dle odhadu 6500 knih – pro 695 odsouzených (stav k 30. 11. 2020). V těchto budovách mají vězni – knihovníci povolenou práci na počítačích, samozřejmě bez připojení k internetu. Další knihovnou je odborná knihovna pro zaměstnance. V podstatě se jedná o čtvrtou knihovnu ve věznici.

Knihovna je zřízena na základě výše zmiňované vyhlášky Ministerstva spravedlnosti, její vlastní provoz je řízen pouze knihovním řádem, který je součástí Vnitřního řádu pro odsouzené ve věznici Jiřice ze dne 31. 12. 2019, čl. 22. (Vnitřní řád pro odsouzené Věznice Jiřice, 2019)

Čl. 22
Knihovní řád

(1) Čtenářem vězeňské knihovny může být pouze odsouzený (dále jen čtenář), který je ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici.

(2) Při zápisu do knihovny je čtenář povinen předložit průkaz totožnosti odsouzeného.

(3) Čtenář si může vypůjčit nejvýše pět knižních titulů na dobu jednoho týdne (a to i opakovaně, nejdéle na dobu jednoho měsíce). V odůvodněných případech lze po předchozí dohodě s knihovníkem dohodnout jiný postup.

(4) Půjčování knih je bezplatné.

(5) Vypůjčené knihy nesmí čtenář dál půjčovat.

(6) Čtenář je povinen prohlédnout zapůjčené knihy ještě před odchodem z knihovny a závady ohlásit knihovníkovi, jinak ručí také za předchozí poškození knihy.

(7) Čtenář je povinen chránit knihy před poškozením.

(8) Ztracenou nebo poškozenou knihu musí čtenář nahradit stejnou knihou nebo zaplatit náhradu škody. V odůvodněných případech lze povolit náhradu jinou knihou.

(9) Nejpozději den před eskortou nebo opuštěním věznice na dobu delší než 24 hodin musí čtenář vrátit všechny knihy zpět do vězeňské knihovny.

(10) Nejpozději týden před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody musí odsouzený vrátit všechny zapůjčené knihy zpět do vězeňské knihovny. Pokud nejsou knihy včas vráceny nebo jsou poškozeny, knihovník zpracuje a předá seznam chybějících či poškozených knih příslušnému vychovateli prostřednictvím speciálního pedagoga k provedení dalšího opatření (sepsání „Protokolu o způsobené škodě a ztrátě“).

Obrázek 6 Vnitřní řád pro odsouzené věznice Jiřice ze dne 31. 12. 2019 – článek 22

Knihovní fond

Většinu fondu tvoří knihy, které byly vyřazeny z okolních městských knihoven, popř. jiných institucí. Knihy jsou z 80 % získávány darem, 20 % akvizice tvoří nákup nových knih. Ty vybírá speciální pedagog odpovědný za vězeňskou knihovnu a dle Špačka (2020) je nakupují výhradně ve slevových akcích, neboť se knihy ve věznici často ničí. V roce 2020 byly zakoupeny nové knihy pro vězně v hodnotě cca 2–3 tisíce Kč. Speciální pedagog nemá striktně určenou přesnou částku, neboť nákup knih je zahrnut v rozpočtu programu zacházení.

Dle Špačka (2020) se jako velmi problémové téma jeví oblast nákupu cizojazyčné literatury. Snahou vedení věznic v celé republice je výchovně pracovat s cizinci na stejné úrovni jako s odsouzenými občany České republiky. Bohužel v posledních letech byly prostředky na prevenci kriminality, konkrétně na program „zacházení s cizinci“, ve velké míře pokráčeny. Právě z těchto financí se nakupovala cizojazyčná literatura, která je nezbytná ke vzdělávacím a výchovným aktivitám s cizími státními příslušníky odpykávajícími si trest odnětí svobody v českých věznicích. Bez příslušné literatury nelze v této výchovné práci pokračovat. Je tedy nutné na tento problém neustále upozorňovat nejen vedení věznice, ale také Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky s cílem získat větší finanční prostředky.

Dle interních statistik je složení knihovního fondu ve všech třech knihovnách (pro vězně) následující: 85 % beletrie a naučná literatura tvoří zbytek – 15 %. Knihy jsou většinou psány v češtině, několik jich nalezneme i ve slovenštině, angličtině, němčině či vietnamštině. Složení fondu zaměstnanecké knihovny je tvořeno převážně odbornou literaturou zaměřenou na psychologii, psychoterapii a adiktologickou tematiku. (Špaček, 2020)

Knihy jsou opatřeny přírůstkovým číslem. Každá budova má své značení. V policích jsou knihy řazeny podle žánru a přiřazeného přírůstkového čísla. Např. H-68 je označení pro humoristická díla a zde jde o knihu od Zdeňka Šmída – Proč bychom se netopili (na hřbetu knihy je tedy uvedena signatura H-68). Další třídy jsou např. cestopis, sci-fi, detektivka, historický román, encyklopedie, válečné knihy atd. Systém MDT²⁰ zde není aplikován.

²⁰ MDT = Mezinárodní desetinné třídění (Balíková, 2003).

I ve vězeňské knihovně probíhá vyřazování dokumentů. Každý návrh na vyřazení z evidence knih musí odsouhlasit komise sestavená ze zaměstnanců věznice. Návrhy na vyřazení předkládá speciální pedagog komisi dvakrát ročně. Nejčastějším důvodem k vyřazení dokumentů je špatný stav knihy – většinou je kniha poškozená a nelze ji opravit. (Špaček, 2020)

Funkce knihovníka

Vězeňským knihovníkem je vězeň. Vybírá a navrhuje ho speciální pedagog. Vždy je snaha vybrat na tento post někoho z řad odsouzených, kteří mají vyšší vzdělání. Většinou se jedná o odsouzeného s vysokoškolským vzděláním nebo odsouzeného, který má k četbě vztah. Aktuálně jsou dva knihovníci vysokoškolsky vzdělaní (placení), třetí knihovník vystudoval pouze střední školu, nicméně se knihovnictvím již v minulosti zabýval. Knihovník plní i další úkoly, které s knihovnou nesouvisí, ale je třeba je zmínit. Jedná se o tzv. funkci „cáchař“, což je vězeň, který má na starosti administrativu a pomáhá také se zaměstnáváním ostatních odsouzených. Tato funkce je vnímána jako jedna z nejvyšších pozic ve vězení, jejím kladem je volnější pohyb po věznici a dobré platové podmínky.

Čtenáři a výpůjčky

Výpůjčky ve vězeňské knihovně probíhají běžným způsobem. Odsouzení si mohou vybírat knihy pomocí papírového seznamu, který je v knihovně k dispozici. Samozřejmě mohou vybírat i ve volném výběru.

V knihovně se středním stupněm zabezpečení – v termínu od 1. 1. 2019 do 31. 12. 2019 bylo zapůjčeno 420 knih a 68 brožovaných tisků. Ve stejném termínu bylo 312 pravidelných i nepravidelných čtenářů, kteří si knihy zapůjčili. Výpůjčky v ostatních obdobích jsou ukázány v tabulce. (Špaček, 2020)

	od 24. 9. 2018 do 31. 12. 2018	od 1. 1. 2019 do 31. 12. 2019	Od 1. 1. 2020 do 30. 11. 2020
Počet čtenářů	312	580	553
Počet zapůjčených knih v ručním seznamu	488	705	634
Počet zapůjčených knih v počítači	932	1192	1063
Celkem výpůjček	1420	1897	1697

Tabulka 4 Statistika výpůjček v letech 2018 – 2020 (zdroj: interní statistiky vězeňské knihovny)

Otevírací doba knihovny

1) v knihovně se středním stupněm zabezpečení (odhadem 140 odsouzených)

Provozní hodiny:

pondělí – čtvrtek	7:00 – 15:30 hodin dále 15:30 – 18:00 hodin (práce bez odměny)
sobota	9:00 – 16:00 hodin (práce bez odměny – výpůjčka knih pracujícím)
neděle	9:00 – 16:00 hodin (práce bez odměny – údržba knih, vedení evidence)

Tabulka 5 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně se středním stupněm zabezpečení

Od pondělí do pátku v době od 7:00 – 15:30 se jedná o placenou práci, v ostatních termínech se jedná o dobrovolnou práci bez nároku na finanční odměnu.

2) v knihovně s vysokým stupněm zabezpečení (odhadem 620 odsouzených)

Provozní hodiny:

pondělí - pátek	8:00 – 15:30
sobota - neděle	8:00 – 15:00 (zpravidla na zvláštní povolení speciálního pedagoga)

Tabulka 6 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně s vysokým stupněm zabezpečení

Omezení provozní doby je dáno přísnějšími bezpečnostními pravidly. Knihovník v tomto objektu není finančně hodnocen, práci knihovníka vykonává bez nároku na finanční odměnu.

3) v knihovně s vysokým stupněm zabezpečení (odhadem 80 odsouzených)

pondělí - pátek	7:00 – 15:30
sobota - neděle	8:00 – 17:00

Tabulka 7 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně s vysokým stupněm zabezpečení

Platí stejně jako v prvním případě, odsouzený knihovník je finančně ohodnocen, další činnost o víkendech je neplacená, knihovník pracuje bez nároku na odměnu.

Automatizovaný knihovnický systém

V minulosti ani v současné době nemá knihovna k dispozici profesionální automatizovaný knihovnický systém. Knihovníci používají k evidenci knih a výpůjček pouze program Microsoft Excel (věznice neuvažuje o nákupu profesionálního knihovnického programu).

Pracovní náplň knihovníka je (dle interního předpisu):

- vedení evidence a přehledu docházky odsouzených do zaměstnání,
- administrativní práce dle pokynů referenta na úseku zaměstnávání vězněných osob,
- půjčování knih dle výpůjčního řádu,
- vede evidenci zapůjčených knih,
- samotně zajišťuje provoz knihovny,
- organizuje knihovní fond v knihovně,
- vede a aktualizuje katalog knih v ústavní knihovně,
- pečuje o pořádek a estetický vzhled knihovny,
- provádí údržbu a opravy knih,
- dodržuje otevírací dobu knihovny, která je vyvěšena na viditelném místě.

Odsouzený placený knihovník pobírá při osmihodinové pracovní směně, kdy musí odpracovat 40 hodin týdně, hrubou měsíční mzdu 5500 Kč. Z této částky je mu strženo 1500 Kč na zdravotní a sociální pojištění a dále náklady na výkon trestu. Toto je paradox, protože odsouzený, který není vlastní vinou zaměstnán, náklady na výkon trestu hradit nemusí. Mzda knihovníka je tedy velmi nízká.

Odsouzený knihovník nemá hmotnou odpovědnost za knihy. Veškeré ztráty a poničení knih však musí hlásit nebo se snažit je opravit či dohledat. Pokud knihu nenajde, hlásí ztrátu a poničení speciálnímu pedagogovi, který má za knihy hmotnou odpovědnost.

3 VÝZKUMY

Při rešerši k tématu mé diplomové práce jsem objevila mnoho výzkumů s vězni, většina se však týkala jejich vzdělávání. Dále jsem našla několik podobných výzkumů zaměřujících se na problematiku čtení, gramotnosti či informačních potřeb vězňů ve věznicích. Z českých zástupců mě zaujala diplomová práce z roku 2012 od autorky **Kateřiny Kadlecové** (Kadlecová, 2012) z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Téma práce je Odsouzené ženy a jejich vztah k literatuře, čtení a knihám. Práce je psaná z hlediska pedagogiky. Jejím cílem bylo zjistit, jaký mají vztah odsouzené ženy, které pobývají ve Věznici Světlá nad Sázavou, k literatuře a ke knihám. Také zkoumá otázku, zda mohou být nedostatečné nebo chybějící čtenářské návyky prediktabilním (předvídatelným) faktorem kriminálního chování. Kadlecová v závěru konstatuje, že pojem čtení si každý člověk vykládá jinak. Popisuje, že vztah většiny dotázaných žen ke knihám je chladný, ženy s kladným vztahem ke čtení jsou výjimkami. Většinou se jedná o ženy, které četly již před nástupem do vězení a měly vybudované čtenářské návyky. Ze svého výzkumu usuzuje, že důvodem lhostejnosti ke čtení je rodinné zázemí. Ženy většinou vyrůstaly a žily v disharmonickém prostředí, kde se vyskytovalo násilí, závislosti na drogách, chudoba. V takovém prostředí nebylo v žebříčku hodnot rodičů vzdělávání dětí ani budování kladného vztahu ke knihám na předních příčkách. Potvrzuje tak tezi, že vztah ke knihám se buduje v hlavně rodinách. (Kadlecová, 2012)

Další zajímavý článek autorky **Margarity Perez** je z roku 2010 (Perez, 2010). Tato studie se zabývá otázkou, zda může být čtení a psaní efektivním nástrojem pro nápravu vězňů. Perez nejprve v článku popisuje demografický profil vězňů ve Španělsku. Zjistila, že nejčastěji jsou trestáni lidé ve věku 30–40 let a průměrná délka trestu je 4–8 let, a sice často jako důsledek souhrnného trestu za více trestných činů. V oblasti vzdělávání konstatuje, že jeho úroveň bývá pod národním průměrem a upozorňuje na problém existence velmi početné skupiny negramotných odsouzených. Perez také sledovala trávení volného času vězňů. Zjistila, že nejvíce jim volný čas vyplňuje sledování televize, poté čtení knih, novin a časopisů. Dále z výzkumu vyplývá, že vězni raději čtou přímo na cele, kde mají klid, než ve vězeňské knihovně, kde jsou ve společnosti dalších vězňů. Bylo zjištěno, že průměrná doba čtení vězňů trvá zhruba jednu hodinu denně, najdou se však výjimky, existuje případ vězně, který čte i čtyři hodiny denně. Důležitou roli při výběru knih hrají hlavně ostatní vězni a zaměstnanci

vězeňské knihovny. Ti jim doporučují knihy, které by si měli přečíst. Vězni mají největší zájem o romány a poezii, komiksy jsou žádané hlavně u vězňů, tzv. začínajících čtenářů, kterým obrázky pomáhají pochopit text. Odbornou literaturu využívají vězni hlavně ke studiu střední či vysoké školy. Jedna z výzkumných otázek se soustřeďuje na zjištění důvodu vězňů ke čtení. Vězni odpověděli, že čtením získávají znalosti, druhým nejčastějším důvodem je útek od reality. Dále autorka v textu vyslovuje názor, že vězeňské knihovny jsou místem interakce mezi vězni, jde o tzv. sekundární adaptaci, tedy místo, kde si mohou svobodně vybírat a odpočívat. Dále ve svém článku zmiňuje důležitost uspokojení informační potřeby vězňů. Důležitou oblastí je gramotnost odsouzených. Většina vězňů absolvovala pouze základní vzdělání a od školních let nepřečetla jedinou knihu, jejich čtenářská gramotnost se nachází na velmi nízké úrovni. Perez konstatuje, že toto je výzva pro speciální pedagogy, kteří mají tento stav zvrátit a začít negramotné vězně seznamovat s psaným textem. Autorka v textu také zmínila novou koncepci informační gramotnosti. Jde o nadstavbu základní gramotnosti (čtení, psaní – kdy už člověk umí vyhledávat a používat informace), a to schopnost využívat nové technologie. Být informačně gramotný dává člověku určitou svobodu, může si vybrat mezi mnoha způsoby, jak vyjádřit své pocity a jak být schopen přijímat názory a pocity jiných lidí. V článku mě zaujal popis projektu „Bloggers from Prison“²¹, aktivita, která začala v roce 2006 ve věznici pro mladistvé v Barceloně. Vězni vyjadřovali své pocity z vězení pomocí psaní blogu na internetu. Tím se zdokonalili nejen ve čtení, ale i v psaní a také získali dovednosti v práci s informačními technologiemi (učili se hledat informace na internetu, používat slovník atd. – samozřejmě pod dohledem vězeňského personálu). Výstupem tohoto projektu je nejen zvýšení gramotnosti, ale také zvýšení sebevědomí vězňů. Vyjadřováním svých pocitů a prací se slovy si vězni rozšířili slovní zásobu. V důsledku toho začali více číst, neboť lépe rozuměli psanému textu. Autorka dále popisuje další osvědčené postupy, analyzuje metodiky a zkoumá využití podobných programů ve španělských věznicích v kontextu právního rámce tohoto problému. (Perez, 2010)

Dle názoru Bowe (2011), která se ve své práci věnuje nejnovějším trendům ve vězeňských knihovnách ve Velké Británii, je právě toto hlavním posláním vězeňské knihovny. Je nutné

21 Burgos Olivan, L.; García Villar, A.; Tomás Humbert, C. El blog desde la prisión: un instrumento de inclusión social. *Educación y Bibliotecas*, n. 158, 2007, pp.102–109

odsouzeným pomoci překlenout digitální propast a zvýšit jejich čtenářskou i počítačovou gramotnost.

Franco Vaccarino a Margie Comrie (Vaccarino, Comrie, 2010) se ve svém článku *Pathway to rehabilitation – prisoners' use of a public library* z roku 2010 zabývají tím, jak vězni vnímají knihovnu, jaké s ní mají zkušenosti, jaké dopady má na jejich gramotnost. V textu popisují výzkum z Whanganui District Library, která spolupracuje s nedalekou věznicí. Knihovníci navštěvují věznici dvakrát týdně, naopak jednou týdně se vězni (s ostrahou) vydávají na návštěvu knihovny a to vše při zachování přísných bezpečnostních podmínek. Jedna z otázek výzkumu zjišťovala, proč vězni navštěvují veřejnou knihovnu. Jako nejčastější důvod k návštěvě knihovny mimo věznici logicky uváděli možnost odejít legálně na několik hodin z budovy věznice. Někteří dále konstatovali, že je pro ně důležitý větší výběr knih než mají ve vězeňské knihovně a že zde mají možnost si knihu zarezervovat. Vězni velmi ocenili vstřícný přístup knihovníků, necítily z jejich strany žádný odstup či opovržení a snažili se jim pomoci. Potěšilo je, že i přestože knihovníci věděli, kdo jsou, jednali s nimi s respektem jako s jakýmkoli jiným občanem. Toto je profesionální chování a základ knihovnických služeb (rovný přístup). (Vaccarino, Comrie, 2010)

Součástí výzkumu byla také otázka, proč někteří vězni nechtějí chodit do knihovny. Velmi důležitým výstupem je zjištění, že ti, kdo nenavštěvují knihovny, mají strach z neznámého prostředí, nevědí, jak systém půjčování funguje atd. Dalším důvodem bylo, že část vězňů neumí číst, jsou negramotní a měli obavy, jak by situaci v knihovně zvládli. Vaccarino a Comrie konstatují, že z rozhovorů vyplynulo, že lidé s nízkou gramotností cítí jakési stigma v knihovně, protože téměř neumí číst, z čehož plyne jejich neschopnost se vyznat v celkovém provozu a systému knihovny. (Vaccarino, Comrie, 2010)

Meri Bajić (Bajić, 2015) ze Strossmayer univerzity v Chorvatsku ve své práci pojednává o informačních potřebách a čtenářských zájmech vězňů. Zaměřil se jednak na čtenářské zvyky a zájmy vězňů, tak i na informační potřeby a chování. Své dotazníky poslal do šesti chorvatských věznic s různými stupni zabezpečení. Z 620 dotazníků jich bylo správně vyplněno a vráceno 504. Bajić dochází k následujícím závěrům: 68,7 % dotázaných shledává čtení knih a časopisů za nejoblíbenější aktivitu ve volném čase. Nejvíce se čtou knihy

s kriminální zápletkou, thrillery a historické romány. Vězni však raději upřednostňují četbu časopisů (54 %) než knih. V případě otázky, které informace jsou pro ně důležité a které potřebují v každodenním životě za mřížemi, uvádí na prvním místě informace o právech ve vězení, pak následují informace o rodině, o životě po propuštění z vězení, o možnostech zaměstnání atd. Na otázku, odkud čerpají informace, odpověděli na prvním místě, že od rodiny a přátel, dále od zaměstnanců ve vězení, od dalších vězňů nebo od svého právníka. Pouze 4,8 % odpovědělo, že hledají informace ve vězeňské knihovně. Jako největší bariéru v přístupu k informacím uvádí zákaz přístupu k internetu. Posledním okruhem byly otázky týkající se vězeňské knihovny. Z výsledků vyplývá, že 19,3 % dotázaných během svého pobytu ve věznici ještě ani jednou nenavštívila vězeňskou knihovnu, a 14,8 % ji využívá pouze několikrát do roka. Necelých 30 % vězňů navštěvuje knihu několikrát měsíčně a 18 % každý den nebo několikrát týdně. Většina z nich (79,2 %) si přichází do knihovny vypůjčit knihy, zatímco 11,7 % tam chodí z jiného důvodu – chtějí se setkat s ostatními vězni. Ti, kteří knihovnu vůbec nevyužívají, uvedli, že knihovna nekupuje aktuální dokumenty a není zde přístup k internetu. (Bajić, 2015)

Studie od Jane **Garnerové** z roku 2019 (Garner, 2019) popisuje, jak australské vězeňské knihovny mohou působit na celkovou duševní pohodu vězně. Na základě studie o využívání vězeňských knihoven vězni jsou v článku definovány způsoby, jak mohou knihovny snižovat stres, podporovat mentální zdraví vězňů a přispět k rozvoji jejich osobnosti. Zkoumáním bylo zjištěno, že vězeňské knihovny podporují duševní pohodu vězňů tím, že je jim zde umožněna svobodná volba. Jsou místem, kde vězni mají v nesvobodě prostor pro vlastní svobodné rozhodnutí a k převzetí odpovědnosti (výběr knihy, zodpovědnost za knihu). Jane Garner v článku konstatuje, že data a již existující literatura na toto téma podporují tvrzení, že knihovny ve věznicích hrají důležitou roli při utváření pocitu pohody vězňů. Lze tedy prokázat, že knihovny mohou působit jako nástroj ke snížení stresu a podporující duševní zdraví jedince ve věznicích a nápravných zařízeních. (Garner, 2019)

4 VLASTNÍ VÝZKUM

V této kapitole nejprve popíši termín postoj a poté se dále věnuji vlastnímu výzkumu. Představím metodiku, cíle a nástroje vlastního výzkumu, interpretaci jeho výsledků a z nich plynoucí závěry.

4.1 Postoje

Termín postoj se stal klíčovým pojmem v sociální psychologii během 20. století, kdy jej poprvé zmínili W. J. Thomas a F. Znaniecki (Nakonečný, 2009). O přesnou definici se poté snažilo mnoho autorů, kteří se sice v několika bodech shodli, ale také v jiných dílčích problémech zcela rozcházeli. Na tento rozpor upozornili například Bohner a Dickel (2011), když se snažili zmapovat různé snahy o vymezení pojmu. Různorodost definic vyjádřili pomocí škály. Jeden pól (označený jako „stored in memory“) označuje definice, ve kterých jsou postoje označeny jako stabilní, dlouhotrvající entity uložené v paměti. V kontrastu s tím je dán druhý extrém (označený jako „constructed on the spot“), zde se nachází definice pojmu, jež tvrdí, že postoje jsou vytvářeny až na místě a jejich kvalita je velmi ovlivněna okamžitým kontextem. Středem mezi oběma póly je široce uznávaná definice autorek Eagly a Chaiken (2007), které tvrdí, že postoj je tendence k hodnocení, která ale nepředpovídá ustálený způsob reakce. Můžeme konstatovat, že postoje jsou relativně stálé, naučené, avšak velmi individuální. „*Co je významné pro jednoho, může být zcela nevýznamné pro jiného.*“ (Nakonečný, 2003, s. 234)

Pomocí postoje vyjadřujeme hodnotící vztah k různým sociálním objektům v našem okolí. Říkáme tím, co upřednostňujeme, co máme rádi, nebo co naopak nemáme rádi. „*Většinu postojů získáváme v průběhu našeho života přímo prostřednictvím osobní zkušenosti s objekty nebo zprostředkovaně sociálním učením*“ (Nakonečný, 2009, s. 259). Leon Festinger (1964, citovaný dle Výrost, 2008) popisuje funkci postoje jako prvku, jenž umožňuje adaptaci na okolní prostředí.

Existuje několik faktorů ovlivňujících utváření a vývoj postojů. Jsou to rodina, škola, vrstevníci a jiné sociální vlivy, média, popř. literatura. Lze říci, že obecně jsou postoje

dynamické v tom smyslu, že se mohou měnit v čase a že se také mohou měnit vztahy mezi postoji k různým jevům či událostem. Jejich měření má mnoho možností a přístupů, např. dotazování respondentů pomocí škálování, pozorování chování, percepční mapy, projektivní techniky (Svoboda, 2013).

4.2 Metodika vlastního výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, jaký vztah mají vězni k četbě a jaké mají možnosti trávení volného času ve Věznici Jiřice. **Výzkumný problém**, který má vyjadřovat zjištění vztahu mezi proměnnými (Chráška, 2007), lze definovat takto: Jaký postoj, vztah mají vězni ve Věznici Jiřice k četbě? Dále jsem specifikovala výzkumné otázky.

Výzkumné otázky:

- Jaké jsou postoje vězňů k četbě, jaký je jejich vztah k četbě?
- Jak vězni tráví volný čas? Navštěvují vězeňskou knihovnu? Navštěvují čtenářský kroužek?
- Co vězně motivuje k četbě? Vedli je v dětství k četbě rodiče? Nebo se sami rozhodli číst až ve vězení – z jakého důvodu?

Výzkumný vzorek byl tvořen vězni z Vězení Jiřice. Disman (2011, s. 304) konstatuje, že „*cílem konstrukce vzorku v kvantitativním výzkumu je reprezentovat populaci jedinců; cílem konstrukce vzorku kvalitativního výzkumu je reprezentovat populaci problému, populaci jeho relevantních dimenzí*“. Účastníci výzkumu byli vybráni náhodným výběrem. Byli osloveni vězni ze všech oddělení – ze všech stupňů zabezpečení.

Pro dosažení stanoveného cíle byly zvoleny jako nejadekvátnější dvě **výzkumné metody**, a to dotazník a rozhovor. Nejprve jsem oslovila větší skupinu vězňů (100) pomocí strukturovaného dotazníku, který jim byl předán skrz speciálního pedagoga. Po vyhodnocení dat z dotazníkového šetření jsem přistoupila k druhé fázi – rozhovorům s vězni (5). Zde jsem si předem připravila okruhy otázek na téma jejich vztahu ke knihám, četbě, literatuře celkově. Součástí sběru dat bylo i seznámení vězňů prostřednictvím speciálních pedagogů s obsahem a účelem dotazníku a závěrečné poděkování za vyplnění dotazníků.

Harmonogram výzkumné práce byl následující. Nejprve jsem na jaře 2019 kontaktovala e-mailem vedení věznice a seznámila ho s mým plánem výzkumu. Ozval se mi speciální pedagog, který mi slíbil součinnost. Příprava **výzkumného designu** trvala od 15. 9 do 20. 10. 2019. Poté jsem opět oslovila speciálního pedagoga e-mailem, zda by bylo možné poslat vytištěné dotazníky s instrukcemi poštou na adresu věznice. Vše bylo schváleno, dotazníky byly odeslány a poté rozdány odsouzeným. Dotazníky vězni vyplňovali od 1. 11. do 30. 11. 2019, poté byly sesbírány a odevzdány speciálnímu pedagogovi a následně předány mně. Začátkem února 2020 proběhly rozhovory s vězni. Tomuto kroku předcházelo podání oficiální žádosti řediteli věznice panu plk. Mgr. Petru Sukovi. Mé žádosti bylo vyhověno a bylo mi schváleno povolení vstupu do věznice. V den návštěvy jsem se musela podrobit nezbytným úkonům na hlavním vchodu věznice, tedy byla jsem tázána, zda u sebe nemám nějaké zbraně, drogy či mobilní telefon. Mé osobní věci prošly rentgenovou kontrolou a já detekčním rámem pro zjištění kovů (stejně jako na letišti). Vše, co bylo nalezeno jako nepovolené (mobilní telefon), jsem musela odložit do skříňky na vrátnici u hlavního vchodu a byla jsem poslána do čekárny. Informace o mé přítomnosti byla sdělena vedoucímu výkonu trestu, který delegoval speciálního pedagoga, aby mě provedl částí věznice. Navštívili jsme oddělení s ostrahou. Zde jsou umístěny dvě knihovny. Jedna se nachází v objektu 062 a druhá v objektu 100. V knihovně v objektu 100 je odsouzeným k dispozici více knih z důvodu většího prostoru, v objektu 062 se nachází mimo knihovny i specializovaný oddíl, bezdrogová zóna a výstupní oddíl. Třetí knihovna se nachází v oddělení se středním stupněm zabezpečení. K zaznamenání odpovědí jsem měla k dispozici pouze papír a tužku, neboť nebylo možné mít u sebe nahrávací zařízení. Rozhovory probíhaly v jednotlivých objektech v průběhu prohlídky věznice ve vězeňských knihovnách a následně v kanceláři speciálního pedagoga. Zde mi byly poskytnuty doplňující informace a materiály týkající se provozu knihoven ve Věznici Jiřice. Od března do června 2020 jsem postupně zpracovávala výsledky z dotazníků a rozhovorů. V příloze jsou k dispozici dotazník, otázky k rozhovorům, jejich přepisy a kódování.

Jak již bylo výše zmíněno, **za výzkumné nástroje** jsem si zvolila mix kvantitativních a kvalitativních metod, dotazník a poté rozhovor. **Dotazník** (znění dotazníku je uvedeno v příloze) umožňující získat velké množství empirických údajů obsahoval uzavřené, polouzavřené a v závěru otázky, kde měli respondenti pomocí Likertovy škály (Hayes, 2009) vyjádřit svůj postoj. V případě dotazníkového šetření je větší pravděpodobnost, „že respondenti budou otevření a upřímní z důvodu jejich anonymity“ (Gavora, 2000, s. 90).

Dotazník měl za cíl zmapovat situaci, otázky ohledně výše trestu či druhu trestného činu jsou pouze dokreslující a nemají vliv na postoj k čtenářům. Celkem bylo rozdáno 100 dotazníků a vrátilo se jich 86, což představuje 86 %. Výzkumný vzorek dotazníků byl stanoven N = 86.

Po vyhodnocení dat z dotazníků jsem přistoupila k osobním **rozhovorům** (předem připravený okruh otázek a kódování jsou uvedeny v příloze) s vězni. Na doporučení speciálního pedagoga bylo vybráno pět vězňů z různých oddělení a z různých stupňů zabezpečení. Výběr respondentů k rozhovorům měl jednu podmínku – vězeň musí být čtenář, popř. musí navštěvovat vězeňskou knihovnu.

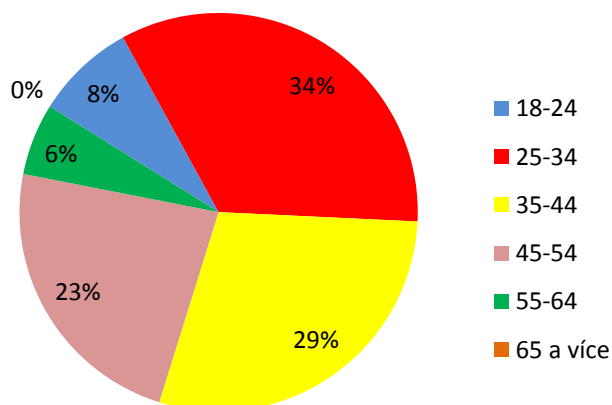
Všechna jména byla změněna, vězně jsem si pojmenovala podle písmen abecedy. Označila jsem si je tedy jmény: Adam, Bedřich, Cyril, David, Evžen. Jeden rozhovor navíc jsem provedla i se speciálním pedagogem.

Nejprve jsem zvolila otevřené kódování, pro něž je charakteristické vyhledávání a označování konkrétních jevů v textu, v němž jsem si označila pasáže, které mi připadaly podstatné pro tuto práci. Pro každé označení byl vytvořen kód v podobě několika slov. Takto jsem postupovala se všemi přepisy rozhovorů. Výsledkem byla řada kódů označující zásadní okruhy rozhovorů. Další krok se nazývá „*kategorizace, tedy seskupení pojmů, které náleží ke stejnému jevu. Musíme tyto jevy pojmenovat, abychom snáz určili, jaké skupiny kódů spadají pod každou kategorii*“ (Strauss, Corbin, 1999, s. 43-52). Poté se snažíme nacházet nové vazby mezi kategoriemi.

4.3 Interpretace výsledků dotazníku

1. Jaký je Váš věk?

Věkové rozložení vězňů v Jiřicích

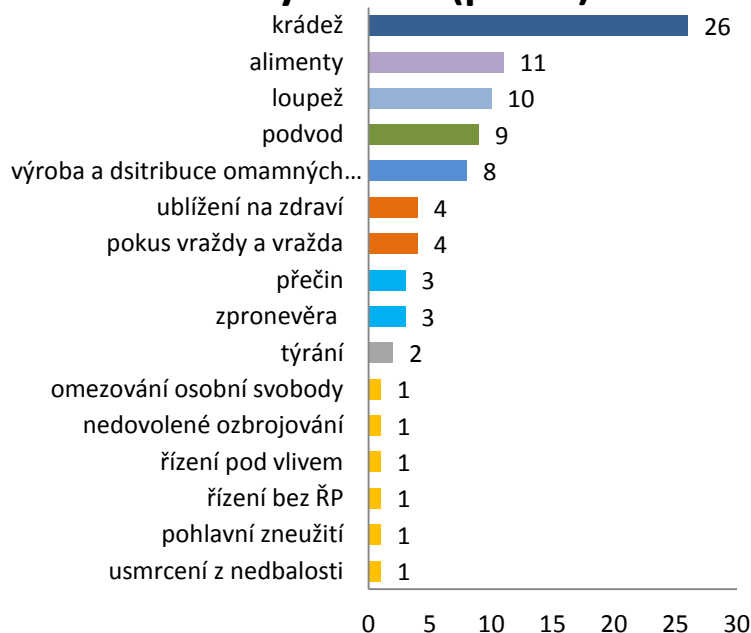

Graf 1 Věkové rozložení respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice

Z grafu je patrné, že největší zastoupení má věková skupina 25–34 let (34 %), poté následovala skupiny ve věku 35–44 let (29 %). Dalších 23 % tvořili muži ve věku 45–54 let. Vězni ve věku 55–64 let byli zastoupeni 8 %. Žádný respondent nebyl ve věku 65 a více let. Zbývajících 8 % tvořili mladí respondenti ve věku 18–24 let.

2. Za jaký trestný čin jste byl odsouzen?

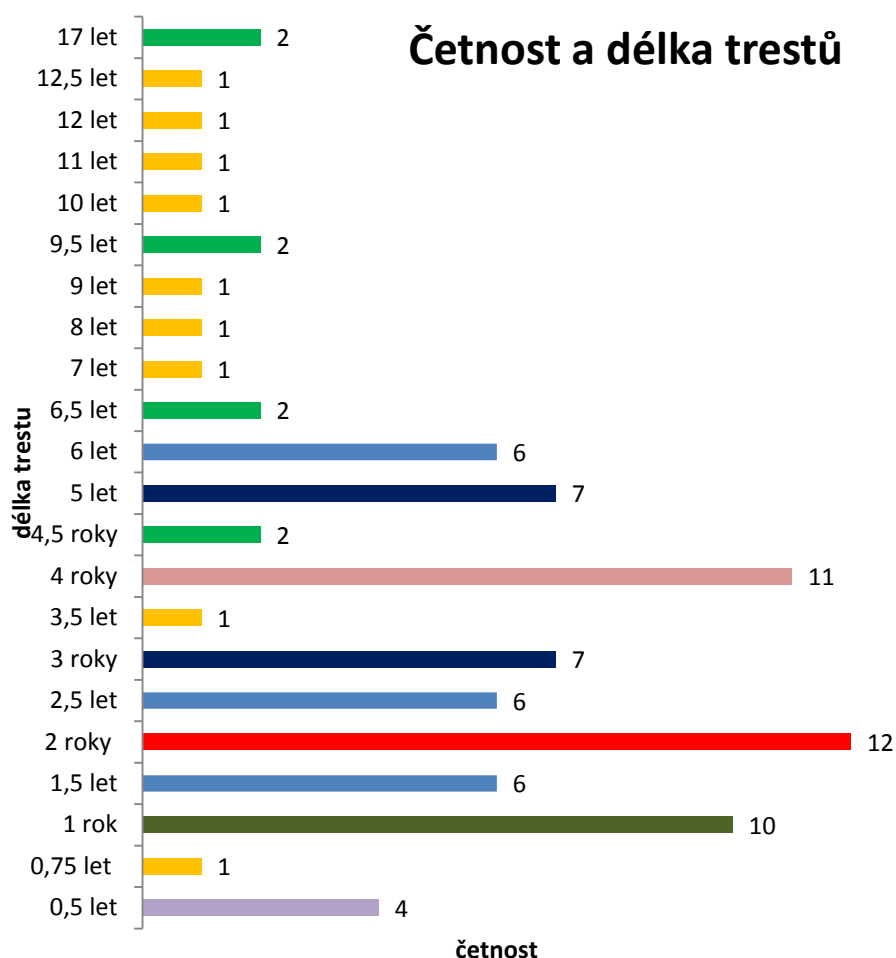
Četnost trestných činů (počet)

Graf 2 Četnost trestných činů respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice

Pojmenování trestných činů bylo z prostorového důvodu velikosti grafu zkráceno. Většina vězňů z našeho vzorku byla odsouzena za krádež, druhým nejčastějším trestným činem bylo neplacení výživného (alimentů), poté následovala loupež, podvody a výroba a distribuce omamných látek. Mezi odsouzenými nalezneme také několik případů trestných činů, jakými jsou pokus o vraždu a vražda, zpronevěra či týrání. Okrajově zastoupenými trestnými činy jsou – řízení motorových vozidel pod vlivem alkoholu či jiných omamných látek, řízení motorových vozidel bez řidičského průkazu, nedovolené ozbrojování, pohlavní zneužití, omezování osobní svobody či usmrcení z nedbalosti.

3. K jaké délce trestu jste byl odsouzen?

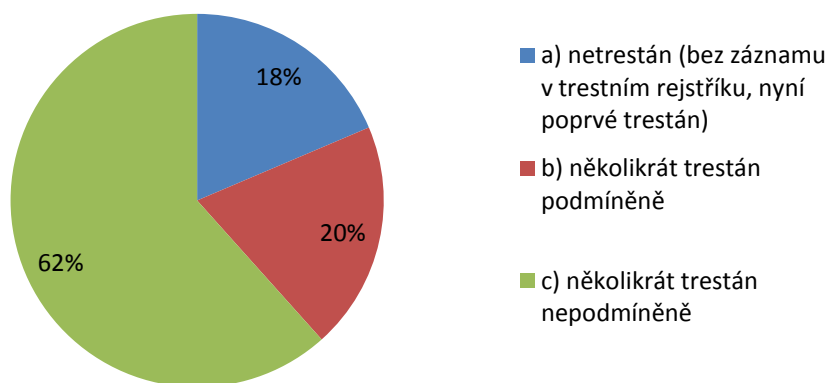
Graf 3 Četnost a délka trestů respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice

Délka trestů je individuální a udávaná v měsících. Není tedy možné mít v grafu všechna zastoupení délky trestů, proto jsem dobu trestu zaokrouhlovala (např. 23 měsíců na jeden rok, 26 měsíců také na jeden rok). Odstupy jsou dány tedy po půl roce (mimo první rok). Délka trestů u vězňů z našeho vzorku se většinou nacházela v délce do 5 let, nejvíce byli lidé odsouzeni na 2 roky, poté na 4 roky. Několik vězňů si odpykává trest v délce 6 let. Vězňů odsouzených na 6,5–17 let jsou jednotky, na 17 let jsou odsouzeni 2 vězni.

4. V minulosti jsem byl (předchozí trestná činnost)

- a) netrestán (bez záznamu v trestním rejstříku, nyní poprvé trestán)
- b) několikrát trestán podmíněně
- c) několikrát trestán nepodmíněně

Předchozí trestní činnost

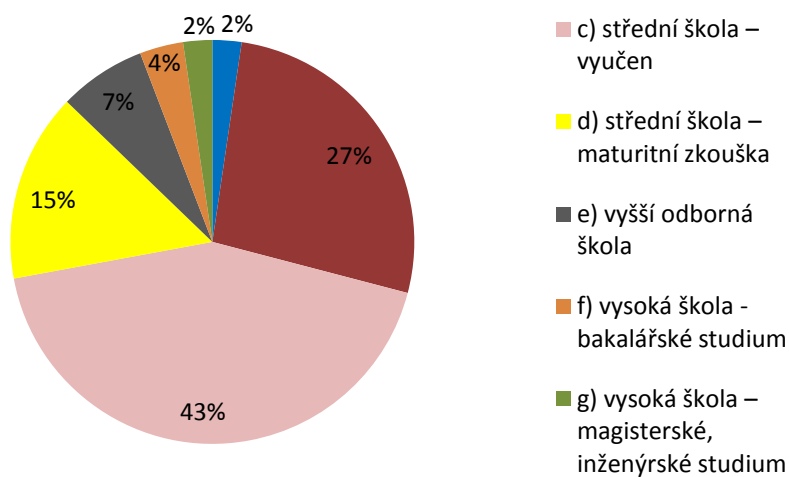
Graf 4 Předchozí trestní činnost respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice

Z grafu vyplývá, že většina našich dotázaných vězňů má již zkušenosti s odnětím svobody, více než polovina dotázaných – 62 % odpovědělo, že byli již několikrát trestáni nepodmíněně. Dalších 20 % dotázaných bylo již také trestáno, ale s podmínkou. Téměř 20 % (18 %) tvoří tzv. „prvotrestaní“, tedy ti, kteří doposud neměli žádný záznam v trestním rejstříku.

5. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) zvláštní škola
- b) základní škola
- c) střední škola – vyučen
- d) střední škola – maturitní zkouška
- e) vyšší odborná škola
- f) vysoká škola - bakalářské studium
- g) vysoká škola – magisterské, inženýrské studium

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

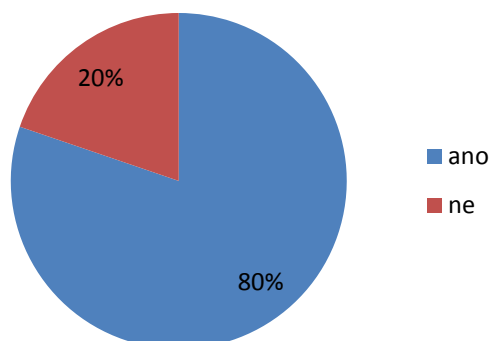
Graf 5 Struktura úrovně vzdělání respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice

Z výzkumu vyplývá, že 43 % dotázaných vězňů je vyučena, 27 % má pouze základní vzdělání. Dále 15 % úspěšně ukončilo střední školu maturitní zkouškou a 7 % absolvovalo vyšší odbornou školu. Bakalářské a magisterské studium je velmi okrajově zastoupeno, stejně jako studium ve zvláštní škole (dnes specializované školy pro děti s různými vadami).

6. Když jste byl dítě, četli Vám Vaši rodiče (popřípadě vychovatelé)?

- a) ano
- b) ne

Četli Vám rodiče doma?

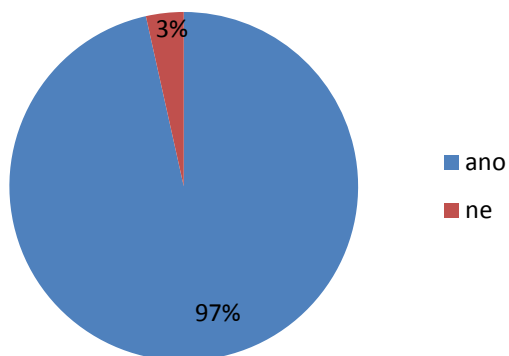
Graf 6 Předčítání rodiči v dětství odsouzeným

Z grafu je patrné, že 80 % dotázaných rodiče v dětství četli.

7. Měli jste doma knihy (popřípadě tam, kde jste bydleli)?

- a) ano
- b) ne

Měli jste doma knihy ?

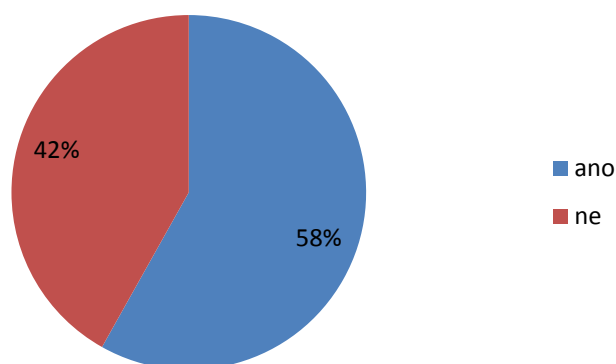
Graf 7 Přítomnost knih v dětství odsouzených v rodině

Na tuto otázku pouze 3 % respondentů odpověděla, že doma neměli knihy.

8. Chodil jste si před odsouzením půjčovat knihy či jiné dokumenty do knihovny?

- a) ano
- b) ne

**Chodil jste si před odsouzením
půjčovat knihy či jiné
dokumenty do knihovny?**

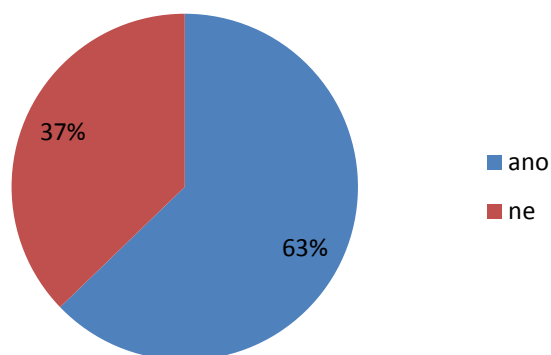
Graf 8 Aktivní návštěvník knihovny před pobytem ve vězení

Více než polovina odpověděla, že již před nástupem do vězení byli aktivními čtenáři a navštěvovali veřejnou knihovnu.

9. Máte nějakého oblíbeného autora?

- a) ano. Jeho jméno je.....
- b) ne

Máte nějakého oblíbeného autora?

Graf 9 Oblíbený autor respondentů výzkumu

Více než polovina dotázaných (63 %) uvedla oblíbeného autora, nejvíce jmenovali (viz tabulka) W. Smitha, J. Nesbø a J. Collins. Pro srovnání uvádím nejoblíbenější autory z výzkumů Jiřího Trávnička, které byly provedeny v letech 2010, 2013 a 2018.

Nejoblíbenější spisovatel

Trávniček 2010 ²²	Trávniček 2013 ²³	Trávniček 2018 ²⁴	Věznice Jiřice
Michal Viewegh	Michal Viewegh	Jo Nesbø	Wilbur Smith
Erich Maria Remarque	Erich Maria Remarque	Agatha Christie	Jo Nesbø
Dick Francis	Dick Francis	Danielle Steel	Jackie Collins

Tabulka 8 Srovnání nejoblíbenějších autorů s výzkumy J. Trávnička

V otázce oblíbeného autora je shoda ve jménu Jo Nesbø s výzkumem J. Trávnička z roku 2018. Dalšími vězni byli jako oblíbení autoři zmiňováni např. Ch. Bukowski, E. M.

²² http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Tyden10/Tiskovka_PruzumCR_2010.pdf

²³ https://ipk.nkp.cz/docs/cteni-2013/Cteni_Vyzkum_2013.pdf

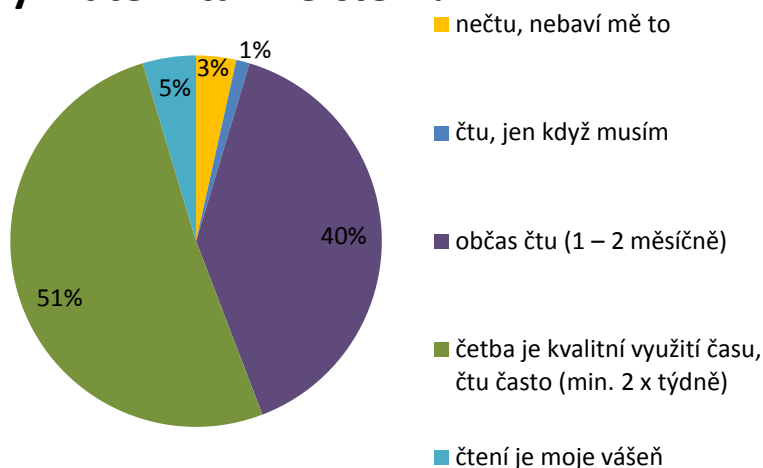
²⁴ <https://ipk.nkp.cz/docs/teni2018Trvnek.pdf>

Remarque, S. Sheldon, P. Coelho, D. Brown, L. Kepler, R. Bryndza, B. Nesvadbová, M. Viewegh, V. Vondruška.

10. Jaký máte vztah ke čtení?

- a) nečtu, neumím číst
- b) nečtu, nebaví mě to
- c) čtu, jen když musím
- d) občas čtu (1–2× za měsíc)
- e) četba je pro mě kvalitní využití volného času, čtu často (min. 2× týdně)
- f) čtení je moje vášeň, čtení je můj život, čtu, kdykoli mám volno

Jaký máte vztah ke čtení?

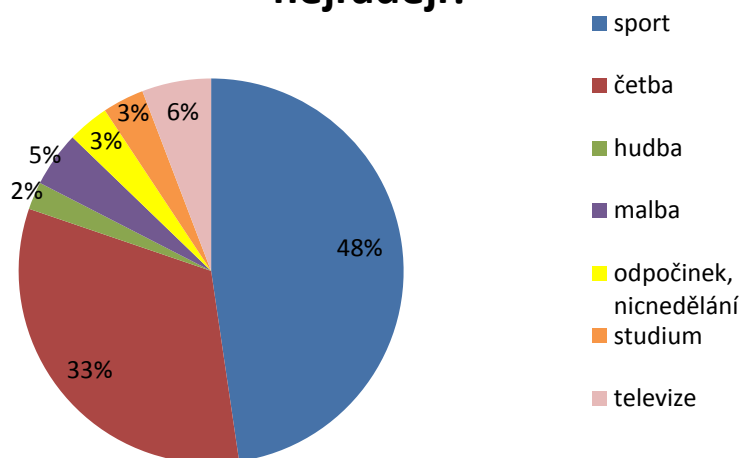
Graf 10 Vztah respondentů výzkumu ke čtení

Více než polovina (51 %) dotázaných považuje četbu za kvalitní využití času, tedy čtou velmi často, minimálně 2× týdně. Dalších 40 % čte občas, tedy minimálně 1–2× měsíčně. Velkých čtenářů, kteří čtou „neustále“ v každé volné chvíli, je 5 %. „Nečtenářů“, tedy těch, kdo nečtou, čtení je nebaví, jsou 3 % a 1 % vězňů čte, ale pouze když musí.

11. Co děláte ve volném čase nejraději?

- a) sportuji
- b) čtu
- c) maluji
- d).....

Co děláte ve volném čase nejraději?

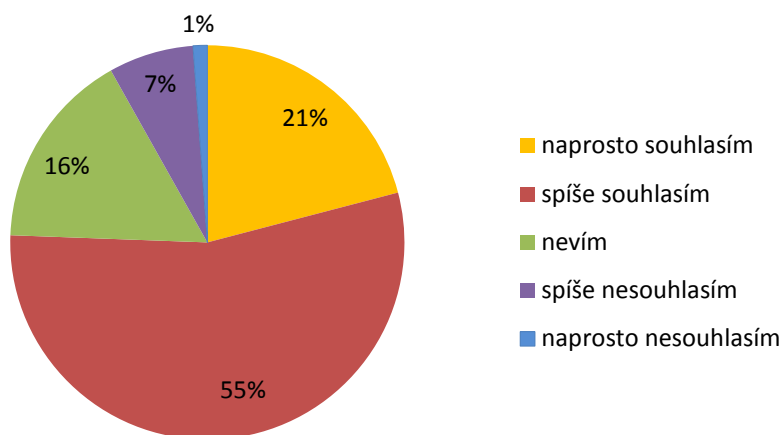
Graf 11 Trávení volného času respondentů výzkumu

Ačkoli v předchozí otázce 51 % vězňů uvedlo, že čtení považují za kvalitní využití volného času (čtou tedy minimálně 2× týdně), v této otázce – tedy co dělají ve volném čase – 48 % uvedlo, že se věnují sportu. Teprve poté se s 33 % umístila četba. Další koníčky jako malba, studium, televize nebo nicnedělání jsou zastoupeny okrajově (1–6 %).

Nyní vězni zaškrtovali odpovědi, které nejvíce odrážely jejich postoj k následujícím výroků.

12. Číst je důležité.

Číst je důležité.

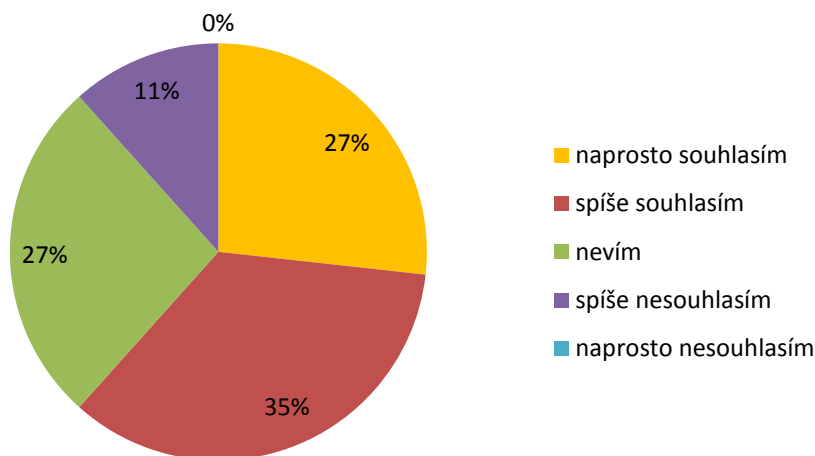

Graf 12 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Číst je důležité“

Kladně se k tomuto výroku vyjádřilo 83 % dotázaných, z toho 21 % s tímto tvrzením naprosto souhlasí a 55 % spíše souhlasí. Nerozhodné stanovisko vyjádřilo 16 % vězňů, ti nemají ani kladný, ani záporný postoj k výroku. Pouze 8 % s ním nesouhlasí, nepovažují tedy čtení za důležité.

13. Být sečtělým je dobré pro život.

Být sečtělým je dobré pro život.

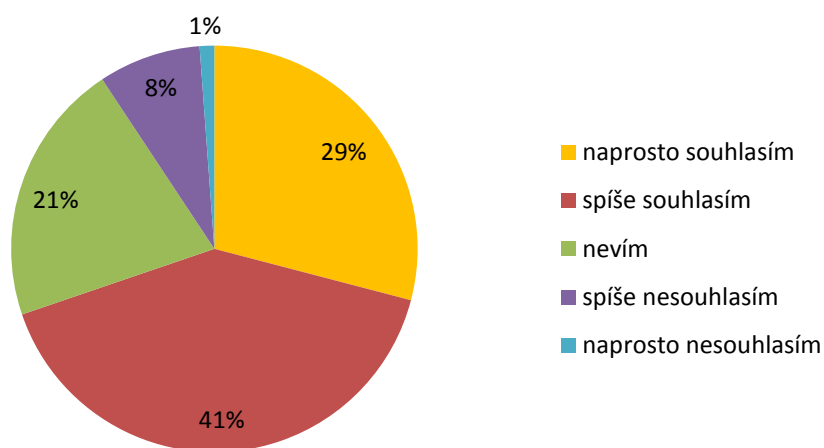

Graf 13 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Být sečtělým je dobré pro život“

Věta: Být sečtělý (tedy být vzdělaný, mít rozhled a informace získané z četby), k tomuto výroku se 62 % vězňů postavilo kladně, konkrétně 27 % naprosto souhlasí a 35 % s výrokem spíše souhlasí, dalších 27 % dotázaných neumělo vyjádřit ani kladný, ani záporný postoj. Jednou z možností tak velkého množství neutrálních odpovědí je, že každý si slovo sečtělý může vykládat po svém. Posledních 11 % s tvrzením spíše nesouhlasí.

14. Četbou se rozvíjí osobnost člověka.

Četbou se rozvíjí osobnost člověka.

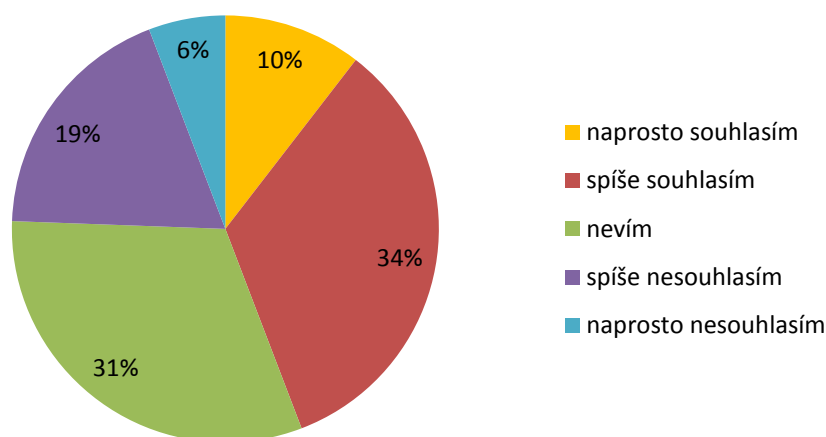

Graf 14 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Četbou se rozvíjí osobnost člověka“

S výrokem „Četbou se rozvíjí osobnost člověka“ souhlasilo 70 % dotázaných (41 % spíše souhlasilo a 29 % naprosto souhlasilo). Pouze 9 % vězňů vyjádřilo záporný postoj k tomuto tvrzení. Dále 21 % se nepřiklonilo ani na kladnou, ani na zápornou stranu.

15. Číst mě nebaví, počkám, až příběh zfilmují.

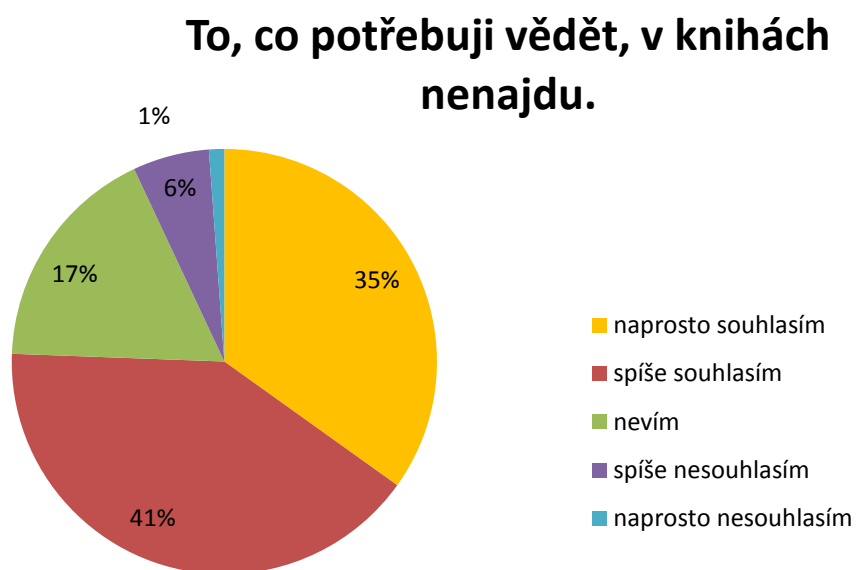
Číst mě nebaví, počkám, až příběh zfilmují

Graf 15 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „ Číst mě nebaví, počkám, až příběh zfilmují“

Zde mě zajímal postoj k výroku: „Čtení mě nebaví, počkám, až příběh zfilmují“, tedy zda vězni dají přednost knize před zfilmováním příběhu. K tomuto výroku má kladný postoj 44 % dotázaných. Velmi početná je skupina zaujímající neutrální postoj. 34 % odpovědělo, že neví. Těch, kteří s tímto výrokem nesouhlasí a raději sáhnout po knize, je 25 %.

16. To, co potřebuji vědět, v knihách nenajdu.

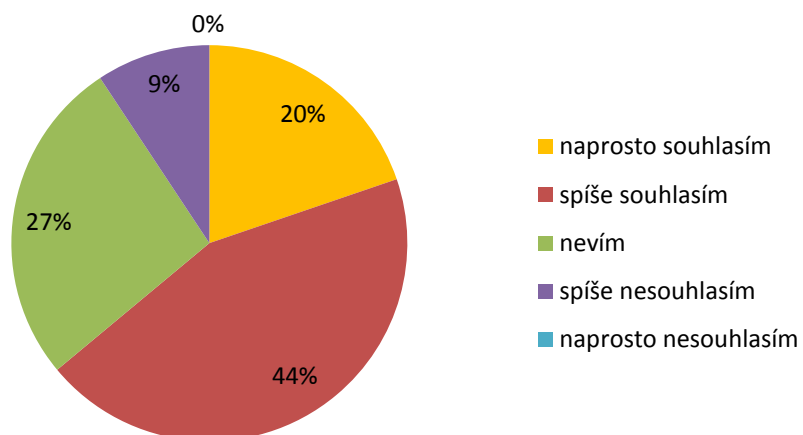

Graf 16 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „ To, co potřebuji vědět, v knihách nenajdu“

Výrok „To, co potřebuji vědět, v knihách nenajdu“, si můžeme vyložit jako důležitost knihy pro život jednotlivce či role knihy v jeho životě. Většina (76 %) s tímto výrokem souhlasí, znamená to, že knihy nepovažují za nejdůležitější nástroj k získání vědomostí. Dle mého názoru je to dáno tím, že tito lidé mají za sebou určité zážitky a zkušenosti, které sice v knihách mohou být popsány, ale teprve osobní zkušenost jim dává reálný rozměr.

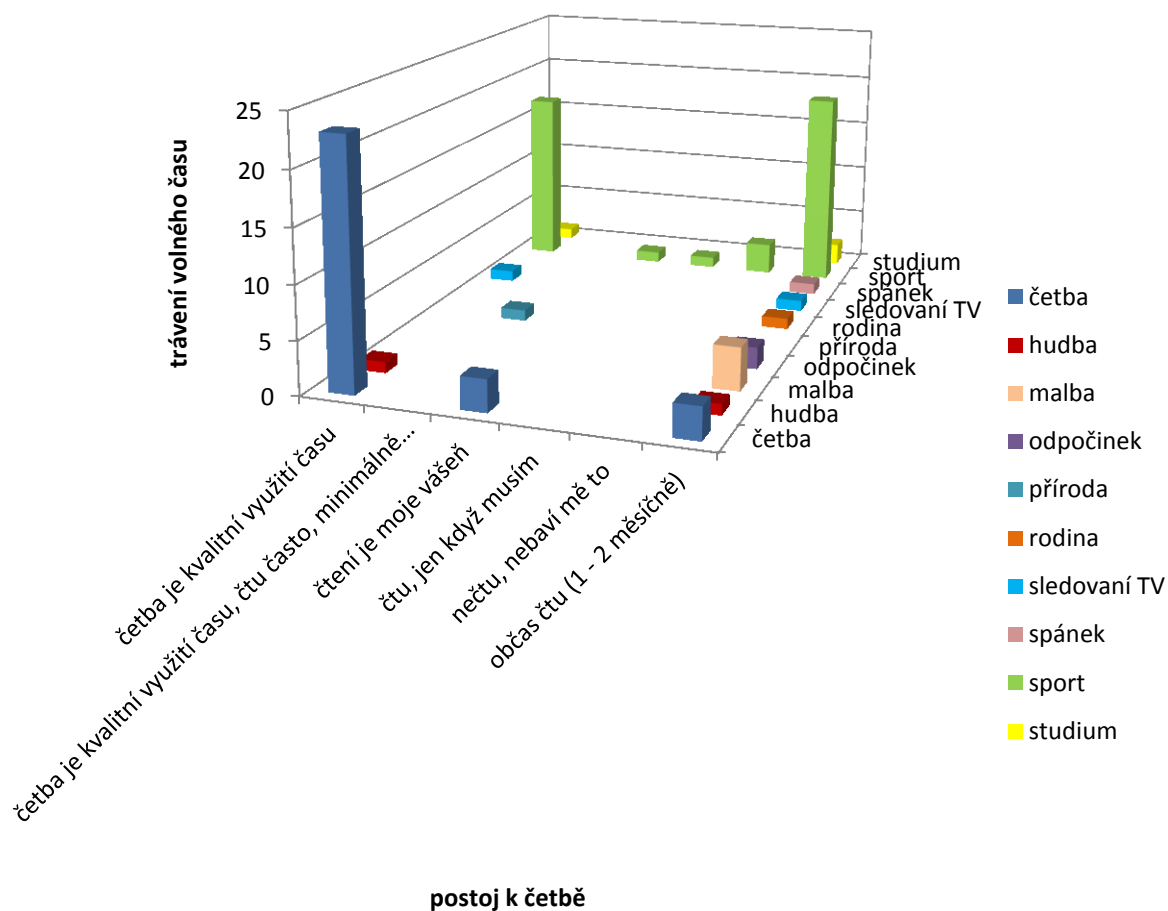
17. Četba rozvíjí fantazii.

Četba rozvíjí fantazii.

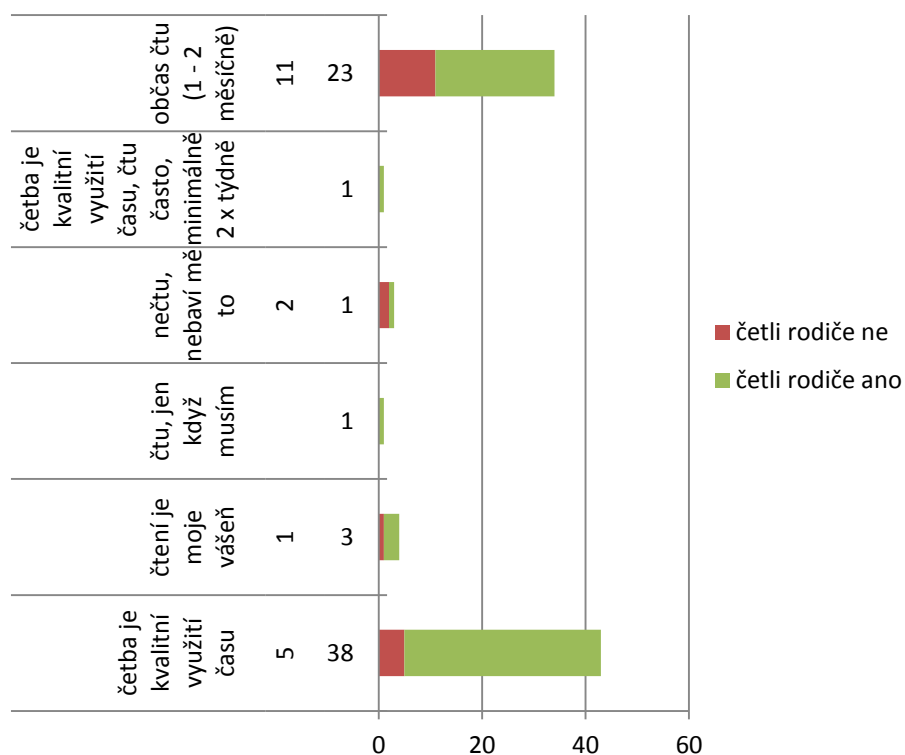
Graf 17 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Četba rozvíjí fantazii“

V případě výroku „Četba rozvíjí fantazii“ vyjádřilo kladný postoj 64 % odsouzených, 9 % spíše nesouhlasilo a 27 % nemá žádný postoj k tomuto tvrzení.

Graf 18 Porovnání postoje k četbě s trávením volného času

V tomto grafu jsem porovnala postoj vězně k četbě s tím, jak tráví svůj volný čas, tedy otázky č. 10 a č. 11. Je z něj patrné, že vězni, kteří mají kladný postoj k četbě, se ve svém volném čase věnují právě hlavně čtení (modrá barva), na druhém místě se umístil sport (zelená barva).

Graf 19 Porovnání postoje k četbě a předčítání rodičů

Zde jsem porovнала postoj k četbě a předčítání rodičů, tedy otázky č. 6 a č. 10. Z výsledků vyplývá, že ti, kterým rodiče v dětství četli, považují četbu za kvalitní využití času a sami čtou častěji.

Závěrem lze výsledky dotazníkového šetření shrnout následovně: Většině dotazovaných rodiče četli a většina měla doma knihy. Je zjevné, že ti, kteří se ztotožňují s výroky, že „četba je kvalitní využití času“ a „čtení je moje vášeň“, sami ve volném čase nejraději čtou. Ti, jejichž postoj ke čtení je neutrální a je vyjádřen výrokem „občas čtu“, se ve volném čase věnují převážně sportu, poté malbě a četbě. Ohledně postojů k výroky v otázkách č. 12 až 17 můžeme konstatovat, že si vězni uvědomují, že čtení je důležité. Více než polovina souhlasí s tím, že četba rozvíjí osobnost a fantazii člověka a že být sečtělým je dobré pro život. Naproti tomu 76 % odsouzených souhlasí s výrokem, že to, co potřebují vědět,

v knihách nenajdou. Je jasné, že všechny skutečnosti života nejsou v knihách popsány, někteří nepřikládají knihám ve svém životě důležitou roli.

4.4 Interpretace výsledků rozhovorů

V rámci otevřeného kódování mi vznikly čtyři hlavní kategorie týkajících se čtení: význam četby, pozitivní postoj k četbě, negativní postoj k četbě, požadavek. Následně jsem si přepisy rozhovorů porovnávala a zaškrtovala body, které se shodují.

Význam četby

Za tuto kategorii mohu konstatovat, že se z pěti rozhovorů třikrát respondenti shodli na důležitosti četby hlavně z důvodu vzdělání. Dvakrát odpověděli „moc ne“, znamená, to, že četbu nepovažují za důležitou součást svého života.

Pozitivum

Respondenti hodnotili pozitivní přístup k četbě následujícími tvrzeními. Četba je pro ně útekem od reality (dává jim pocit svobody), relaxací, terapií – někdo se v příbězích hledá a nachází řešení své životní situace. Pro mnohé je také četba zdrojem informací a vzdělanosti.

Negativum

Někteří respondenti vysvětlovali svůj negativní postoj ke čtení nařízenou školní povinností číst (školní povinná četba).

Požadavek

Vězni se shodují na nutnosti koupě novějších dokumentů/knih. Také nejsou spokojeni s množstvím knih a celkovým prostředím knihovny.

Níže uvádím zkrácenou tabulku s odpověďmi respondentů – vězňů.

Otázky	Pan Adam	Pan Bedřich	Pan Cyril	Pan David	Pan Evžen
Máte rád knihy? Pokud ano, jaký žánr?	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Co Vám četba dává? Jaký máte důvod číst?	Vzdělání, důležité informace, zajímavé příběhy.	Klid, odreagování, sebevzdělání.	Relaxace, vzdělávání.	Energii a chuť do života, útek od reality.	Vzdělání
Jsou tedy pro Vás knihy důležité?	Ano	Ano	Ano	Moc ne	Moc ne
Čtete rád už od dětství, nebo jste začal číst až zde ve vězení?	Čtu už od dětství	Čtu už od dětství	Čtu od dětství	Od 15 let	Od 46 let
A kdy jste poprvé navštívil veřejnou knihovnu?	Se školou	Jako dítě	Se školou	Se školou	Se školou
Jaký měli Vaši rodiče vztah k četbě?	Kladný	Kladný	Neutrální	Kladný	Neutrální
Četlo se u Vás doma?	Ano	Ano	Moc ne	Ano	Ne
Navštěvujete vězeňskou knihovnu?	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Jste s jejími službami spokojený?	Já jsem docela spokojený.	Celkem ano, chtěl bych větší výběr knih.	Celkem ano, větší výběr knih.	Celkem ano, více nových knih.	Moc nechtěl bych více nových knih.
Věnujete se četbě pravidelně?	Ano, čtu denně	Ano	Ano	Ne	Ne
Mluvíte s někým o tom, co jste četl, rozebíráte obsahy knih?	Ano	Ano	Ano	Ne	Ne
Je ve vězení čtenářský kroužek?	Ano je, ale nechodím tam.	Ano je a já ho navštěvuji.	Ano je, ale nechodím tam.	Ano je, nechodím tam, ale chci.	Ano je, ale nechodím tam.

Můžete mi popsat, jak probíhá čtenářský kroužek?	----	Sedíme v kruhu a povídáme si, co kdo přečetl a o čem to bylo.	-----	-----	-----
Takže myslíte, že to má smysl?		Ano, mě to baví.			
Čemu se ve vězení věnujete ve volném čase? Pokud vím, máte tu spoustu jiných zájmových aktivit než je četba.	Četba, televize.	Četba, sport, televize.	Četba, sport	Četba, kreslení, luštění.	Četba, televize, sport.

Tabulka 9 Rozhovory s vězni – zkrácené odpovědi

Závěry z výsledků rozhovorů jsou následující:

Z pěti rozhovorů se třikrát respondenti shodli na důležitosti četby – z důvodu vzdělání, vzpomínek na dětství či uklidňujícího vlivu na jejich osobu. Dva odsouzení neshledávají četbu za důležitou součást svého života. Pro jednoho z nich hrály knihy důležitou roli v životě dříve, mimo věznici. Druhý vězeň neshledává knihy důležitou složkou svého života.

Motivací k četbě je pro vězně útěk od reality, relaxace či součást terapie uvědomění si vlastní viny a hledání východiska z jejich situace. Pro mnohé je četba zdrojem informací a vzdělanosti.

Důvod negativního postoje ke čtení lze vysledovat v dětství, a to přímo v povinné četbě ve škole. Dále je zřejmý vliv rodiny. U vězně, jenž vyrůstal pouze s matkou, která zřejmě neměla k četbě žádný vztah a jako dítěti mu nepředčítala, je patrný dřívější nezájem o četbu. Kladný vztah k četbě si vytvořil až ve vězení, navštěvuje vězeňskou knihovnu, ale knihy ve svém životě nepovažuje za důležité.

Všichni odsouzení se shodli na zastaralosti dokumentů a celkově malém množství knih ve vězeňské knihovně.

4.5 Rozhovor se speciálním pedagogem

Rozhovor se speciálním pedagogem Mgr. Daniele Špačkem byl proveden v únoru 2020 v jeho kanceláři ve Věznici Jiřice.

1. Vězení je trest za chyby, které člověk udělal. Cílem je náprava a být schopný resocializace po propuštění, jednoduše řečeno stát se znovu platným členem naší společnosti. Povězte mi prosím, jak podle Vás v Česku systém resocializace funguje?

Dle mého je nedostatečný. Např. systém péče o drogově závislé je mnohem lepší.

2. Jak to myslíte? Jak nedostatečný?

Vše souvisí s kapacitami věznic. Věznice v ČR se dlouhodobě potýkají s přeplněností, což má dle mého názoru velký vliv při působení na jednotlivé odsouzené. Je dáno, že na jednoho vychovatele by mělo připadat 20 odsouzených. Realita je však taková, že v mnoha případech má vychovatel ve své péči i trojnásobek odsouzených. Což z vychovatelů a dalších odborných zaměstnanců dělá spíše administrativní nežli výchovné pracovníky. Samozřejmě koncepce vězeňství a další nařízení kladou důraz k působení na odsouzené a jejich motivaci resocializace, ale pokud nedosáhneme původního záměru jednoho vychovatele na dvacet odsouzených, bude dle mého názoru působení na odsouzené nedostatečné. Smysl vidím u specializovaných oddílů, práce s odsouzenými funguje komunitním systémem, tak jak je tomu např. právě u komunit pro drogově závislé. Žádné mnohačetné skupiny, ale oddíly do dvaceti odsouzených, kde je kladen důraz na přímou práci jednotlivých odborných zaměstnanců jak individuální, tak i skupinovou formou na odsouzené.

3. Jak vypadá Vaše spolupráce s vězněm?

Se všemi jsem v kontaktu díky vstupním povinným pohovorům. U odsouzených umístěných ve středním stupni zabezpečení garantuji aktivity programu zacházení – tyto plánuji, sestavuji do individuálního programu zacházení každého odsouzeného. S vězni ze mně svěřených výchovných kolektivů se setkávám většinou na jejich žádost (osobně probíráme jeho problémy ve věznici – většinou provozní věci – možnost zařazení na pracovišti, účast na extramurální akci, možnosti realizace návštěv mimo věznici, přerušení výkonu trestu atd.).

Sdílím s nimi část jejich soukromí, doprovázím je na extramurálních akcích. Podílím se na zpracování hodnocení k soudům, orgánům činných v trestním řízení a návrhů na změnu stupně zabezpečení. Zároveň se podílím standardizovanými pohovory u nově příchozích odsouzených i v jiných stupních zabezpečení v rámci vzájemné zastupitelnosti kolegů.

4. Používáte ve své praxi prvky biblioterapie?

Nepoužívám.

5. Proč ne?

Nevedu a ani nejsem členem psychoterapeutické skupiny. Pokud je mi známo, prvky biblioterapie se uplatňují např. na odsouzených ve specializovaných oddílech zdejší věznice, a to pro odsouzené s poruchou chování a poruchou duševní jak ve středním, tak i vysokém stupni zabezpečení. Biblioterapie probíhá v rámci povinných skupinových terapeutických sezení s odsouzenými. V rámci programu zacházení mají odsouzení stanovenou aktivitu „Čtenářský kroužek“, která je využívána při realizaci biblioterapie. Terapeutickou skupinu vedou vychovatel – terapeut a speciální pedagog, kteří absolvovali 200hodinový psychoterapeutický výcvik. Biblioterapie se účastní všichni odsouzení zařazení ve specializovaném oddílu – ve středním stupni sedm odsouzených a ve vysokém stupni 11 odsouzených. S využitím vězeňských knihoven, které jsou umístěny ve všech ubytovnách, je během realizace čtenářského kroužku vybraná kniha s určitým tématem. Odsouzeným je dán časový prostor, aby se s knihou seznámili. V rámci terapeutického sezení dochází k četbě knihy, do četby se zapojují všichni odsouzení skupiny. Vedoucí skupiny (terapeut) dále odsouzené vede k diskusi nad daným příběhem či pasáží z knihy. Vzhledem ke skladbě skupiny (osoby, jež spáchaly trestný čin) jsou vybírána témata se společenskými jevy a zátěžovými situacemi, jako jsou násilné trestné činy nebo závislosti na drogách či alkoholu. V příběhu se tak odsouzený snaží poznat sám sebe, terapeut vede skupinu k získání vlastního náhledu, pochopení dané situace a tím i vzniku zkratového jednání. Jedním z úkolů např. bývá i sestavení vlastního příběhu na základě čteného textu, kde je odsouzený veden k úmyslu změny myšlení a chování, jak by postupoval on, aby se zkratového jednání nedopustil, najít jiné řešení ve vyhrocené situaci a předejít tak páchání další trestné činnosti. Odsouzeným se v průběhu terapie dostává i prostoru k uvolnění vlastních emocí a názoru, ve většině případů si svou vinu nepřipouští a důvod spáchání vlastního činu kladou za vinu někomu jinému. Postupným průběhem biblioterapie se u většiny z nich dostává nadhledu a uvědomění si

vlastního selhání. Jedním z příkladů je zpracování vlastního příběhu na počátku sezení a toho samého na konci sezení. V počátečním příběhu je vina bagatelizována, u koncových příběhů odsouzených se již objevují prvky zamyšlení a snahy najít řešení např. vyhledáním odborné pomoci či pomoci svých blízkých. Vzhledem k tomu, že v současné době je spáchání trestného činu ve většině případů úzce spjato s drogovou závislostí nebo pod vlivem drogy, je i výběr literatury odvozen od tohoto tématu. Osobně nejsem pedagogem specializovaného oddílu, dle informací poskytnutých speciální pedagožkou a vychovatelkou – terapeutem, které s odsouzenými biblioterapii vykonávají, patří k oblíbeným knihám Memento od Radka Johna. Ale pro zpestření jsou používány i klasické české pohádky, kde jak známo svádí boj dobro a zlo. Dobro vždy vyhrává a tato situace je pro vězně určitou nadějí, že i oni sami jednou zvítězí ve svém boji.

6. Jaký má vězeň přístup do vězeňské knihovny?

Ve středním stupni zabezpečení, kde působím já, je knihovna přístupna všem odsouzeným, kteří o zapůjčení knih projeví zájem. Provozní doba knihovny je stanovena v době od 07:15 do 14:45 hodin. Vzhledem k tomu, že ve středním stupni zabezpečení je většina odsouzených pracovně zařazena a jejich pracovní doba končí zpravidla po ukončení činnosti knihovny, působí knihovník i mimo pracovní dobu na základě mého vlastního povolení, a to nad rámec běžných povinností. Ve všední dny do 18:00 hodin a ve dnech pracovního klidu od 09:00 do 16:00 hodin.

7. Myslíte si, že je možné, aby člověku pobyt ve vězení výrazněji změnil styl přemýšlení a chování?

Aby se výrazněji změnil jako osobnost? Ano. Vězení vás zastaví a dá možnost k zamyšlení se nad sebou samým. Jedná se ale spíš o nové sebepoznání a nalezení nových postupů a sociální nápodobu než změnu. Co v člověku není, nelze vložit. Bohužel takových odsouzených je mizivé procento. Zpravidla se jedná o odsouzené, kteří byli odsouzeni za nedbalostní trestné činy.

8. A pamatujete si ze své praxe někoho, kdo po odchodu z vězení zcela změnil přístup k životu? „Napravil se, stal se lepším člověkem“?

Ano, pamatuji, ale vím to pouze proto, že jsem jej několikrát potkal v místě svého bydliště a hovořil s ním. Cca před 15 lety byl odsouzen za autonehodu pod vlivem alkoholu

s následkem smrti sraženého cyklisty. Již v průběhu výkonu trestu tento jedinec přistupoval zodpovědně k plnění všech zadaných úkolů, po celou dobu trestu pracoval a zapojoval se do aktivit programu zacházení. Z výkonu trestu byl podmíněně propuštěn se zkušební dobou, kterou dodržel. Od doby svého propuštění má stabilní zaměstnání, věnuje se rodině a svým koníčkům. Některé konkrétní vězně si občas prověřuji pomocí Vězeňského informačního systému, zda nejsou opět ve výkonu trestu, takže vím, že se již do výkonu trestu nedostali. Jestli je to ale ekvivalent pro nápravu, je však těžké posoudit.

9. Jste v kontaktu s vězni, kteří věznici opustí?

Výjimečně. Stává se, že krátce po odchodu z věznice se vězni ozvou dopisem nebo se pochlubí na sociální síti. Dlouhodobě kontakty nepřetrvávají.

10. Myslíte si, že někteří vězni mají pocit nějakého dluhu, který by měli společnosti splácet? Že se cítí vinni za své činy?

Myslím, že ano, ale tyto případy splacení dluhu společnosti se vyskytují v jednotkách. Máme tu z posledních let mediálně známý příklad z Prahy. Já si myslím, že minulost pana M. Černého hrála roli v tom, že vyčistil graffiti na Karlově mostě tajně a bez povolení. Vězni občas pocítují dluh vůči konkrétnímu poškozenému, ale hlavně vůči svým blízkým, kteří s jejich trestem trpí odloučením a materiálně více, než oni sami.

Děkuji za rozhovor.

Z rozhovoru se speciálním pedagogem Mgr. D. Špačkem vyplývají **následující závěry**. Vězeňství obecně se potýká s nedostatkem finančních zdrojů a nedostatkem kvalifikovaných pracovníků. Toto obecné tvrzení však velmi ovlivňuje každodenní praxi ve věznicích. Speciální pedagog, který má výchovně pracovat s vězněm, nemá dostatek času, který by této aktivitě mohl věnovat. Ohledně terapeutického vlivu čtení na vězně Mgr. D. Špaček popisuje biblioterapii, která je vedena na specializovaném oddělení jiřické věznice. Je nutné zmínit, že kroužek s prvky biblioterapie, zde byl zaveden teprve na konci roku 2019 a jasné závěry zatím k dispozici nemám. Z dostupných informací od Mgr. D. Špačka však vím, že kroužek je vězni kladně přijímán a kapacitně byl ihned naplněn.

4.6 Závěr

Odpovědi na výzkumné otázky (zde uvádím odpovědi odsouzených. Jsou ponechány v autentickém znění, tak, jak je napsali či řekli).

Jaké jsou postoje, vztah vězňů na četbu, čtení?	
Odpovědi odsouzených	<i>„Knihy mám moc rád, ale nejsou pro mě nějak extra důležité, ale čtu často.“</i> <i>„Knihy a čtení celkově jsou pro mě důležité, mám je rád, rád čtu.“</i> <i>„Čtu rád a často, kdykoli je to možné, nejraději reálné příběhy.“</i> <i>„Četba mi dává smysluplné trávení volného času, něco se dozvím a naučím. Můj vztah je kladný.“</i>
Komentář	Z odpovědí vězňů bylo patrné, že jejich vztah ke knihám je kladný, uvědomují si hodnotu knihy a četby pro život jedince ve společnosti.
Jak vězni tráví volný čas?	
Odpovědi odsouzených	<i>„Ve volném čase si čtu nebo se koukám na televizi, taky občas sportuju.“</i> <i>„Když mám volno, tak hodně čtu, někdy cvičím nebo sleduji televizi.“</i> <i>„Já trávím volný čas asi jako většina, já jen čtu, nebo se koukám na televizi, moc jiné zájmy nemám.“</i> <i>„Já ve volném čase samozřejmě čtu, ale také</i>

	<i>se věnuji kreslení a luštění křížovek, moc volného času nemám, ve vězení pracuji. “</i>
Komentář	Vězni ve volném čase nejraději čtou, sportují nebo koukají na televizi. Výjimečně se vězni věnují specializovaným koníčkům, např. hraní na hudební nástroje atd.
Navštěvují vězni vězeňskou knihovnu?	
Odpovědi odsouzených	<p><i>„Vězeňskou knihovnu jsem navštívil párkrát, je tam docela velký výběr, mě zajímají hlavně časopisy. “</i></p> <p><i>„Jediná možnost úniku je knihovna. “</i></p> <p><i>„Knihovnu tady navštěvuji, pokud je čas, což docela je. “</i></p> <p><i>„Knihovnu tady navštěvuji, je to dobrá věc. Nemám peníze, abych si je kupoval. “</i></p> <p><i>„Vězeňskou knihovnu navštěvuji, svoje knihy tady nemám. Celkem jsem s ní spokojený, ale kdyby byl větší výběr knih, tak bych se nezlobil. “</i></p>
Komentář	Většina zná pojem knihovna ze svého dětství, ve vězení navštěvují vězeňskou knihovnu z několika důvodů. Je zde výběr knih - i když někdy zastaralých. Také si nemusí knihy kupovat či o ně žádat své nejbližší, aby jim je koupili a poslali poštou.
Navštěvují čtenářský kroužek?	
Odpovědi odsouzených	<p><i>„O čtenářském kroužku vím, ale já v něm nejsem, nevím, proč bych tam chodil. “</i></p> <p><i>„Ano, o čtenářském kroužku vím, ale ještě</i></p>

	<p><i>jsem tam nebyl, mám to v plánu se ho zúčastnit. “</i></p> <p><i>„Ano je, ale neúčastním se ho, čtu si jen sám. “</i></p> <p><i>„Čtenářský kroužek tu je, ale já ho nenavštěvuji, nemám čas. “</i></p> <p><i>„O čtenářském kroužku vím, ale neúčastním se ho, nevím jak se tam přihlásit. “</i></p> <p><i>„Ano je a já ho navštěvuji velmi rád. Diskutujeme o tom, co jsme četli a vzájemně si doporučujeme knihy. “</i></p>
Komentář	<p>O čtenářském kroužku, který jim věznice nabízí, mají povědomí všichni. Ne každý vězeň však ví, jak se do kroužku přihlásit či co je přesně jeho náplní. Ti, co ho navštěvují, jsou spokojeni s jeho obsahem. Tím je diskuze nad přečtenými knihami a doporučování knižních titulů ostatním.</p>
Co vězně motivuje k četbě?	
Odpovědi odsouzených	<p><i>„Proč čtu? Co mě motivuje? Z knihy se dozvídám důležité informace a zajímavé příběhy, a také mi připomínají dětství, kdy jsem hodně četl. “</i></p> <p><i>„Dává mi pocit klidu a odreagování se od všedních dnů tady. Hlavním důvodem, proč čtu, je, abych se něco dozvěděl, takže sebevzdělání. “</i></p>
Komentář	<p>Motivací k četbě mají odsouzení několik. Vězni udávají, že častým důvodem je odpočinek, únik od reality, nezapomínají ani</p>

	na vzdělávací složku četby, ví, že čtením získávají nové informace.
Vedli je v dětství k četbě rodiče? Nebo se sami rozhodli číst až ve vězení – z jakého důvodu?	
Odpovědi odsouzených	<p>„Začal jsem číst až v kriminále, prostě mě věznice donutila začít číst. V dětství jsem vůbec nečetl, nebavilo mě to, začal jsem až tady ve vězení, aby mi rychleji utíkal čas.“</p> <p>„Čtu už od dětství, baví mě to.“</p> <p>„Úplně od dětství nečtu, kazila mi to povinná četba, kterou jsme museli číst ve škole a která byla nezáživná. Svůj vztah ke knihám jsem si našel, když mi bylo asi tak 15 let.“</p> <p>„Já jsem byl k četbě vedený odmala.“</p>
Komentář	<p>Většina uvádí, že četli již jako děti, někteří v dospělosti v době před odsouzením k odnětí svobody navštěvovali veřejné knihovny.</p> <p>Několik odsouzených uvedlo, že se teprve ve vězení začali věnovat četbě, že zde na to mají více času než na svobodě, kde musí chodit do práce nebo mají své koníčky. Je zřejmé, že více času na čtení mají ti vězni, kteří za mřížemi nepracují. Pracovat zde není povinnost.</p>

Tabulka 10 Odpovědi na výzkumné otázky

Pokusím se porovnat mé závěry se závěry výzkumu Kateřiny Kadlecové (2012) v její diplomové práci. V tabulce níže uvádím srovnání podmínek výzkumu:

	Věznice Světlá nad Sázavou	Věznice Jiřice
Počet odsouzených ve věznici v době výzkumu ^{25,26}	749	876
Rok výzkumu	2012	2020
Výzkumný vzorek – dotazník	30	86
Výzkumný vzorek – rozhovor	4	5
Respondenti – pohlaví	ženy	muži

Tabulka 11 Srovnání podmínek výzkumu ve Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Jiřice

Lze konstatovat, že vztah žen ke knihám ve Věznici ve Světlé nad Sázavou je jiný než postoj mužů ke knihám ve Věznici Jiřice. Kadlecová (2012, s. 96) uvádí, že „z rozhovorů se zaměstnanci věznice a s odsouzenými ženami vyplývá, že čtení nepatří mezi oblíbené činnosti u většiny odsouzených.“ Naopak výzkum ve Věznici Jiřice ukázal, že vězni mají kladný postoj ke čtení a uvědomují si hodnotu četby. Důvody a motivace k četbě jsou podobné. Jde o snahu překonat nudu a odpoutat se od reálného světa. Kadlecová (2012, s. 100) tvrdí, že „vztah velké většiny odsouzených žen ke světu literatury a knih je chladný.“ Já jsem se však ve svém výzkumu setkala většinou s kladným postojem ke knihám a četbě.

Také je nutné zmínit, že cíle obou prací jsou rozdílné. Kadlecová (2012) zkoumá, zda existuje souvislost mezi vztahem člověka ke knihám a čtením a páčáním trestné činnosti. Já se zaměřuji na postoje a motivace vězňů k četbě a na možnosti trávení jejich volného času.

Rozpory v závěrech obou výzkumů mohou být dány i nejasnou terminologií, neboť Kadlecová (2012) ve své práci nedefinuje „vztah k četbě“. Dle mého názoru se termíny postoj

²⁵ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/MSH09-2012.pdf>

²⁶ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/03/MSH02-2020.pdf>

a vztah liší. Postoj v sobě navíc zahrnuje hodnoticí složku. Podle Výrosta (2008) právě pomocí postoje vyjadřujeme hodnoticí vztah k různým sociálním objektům v našem okolí.

Závěrem lze konstatovat, že z **výsledků empirické části mé práce je patrné**, že vězněné osoby mají k četbě kladný postoj. Shodují se v názoru, že četba je kvalitní trávení volného času. Kriticky se staví k aktuálnosti a velikosti knihovního fondu vězeňské knihovny. Většina odsouzených považuje četbu za důležitou, nelze však říci, že čtení je nejoblíbenější aktivita ve volném čase vězně. Velká část odsouzených ve volném čase čte, ovšem jako populárnější aktivita odsouzených se jeví sport. Vězni vědí, že čtení rozvíjí myšlení, je základem vzdělanosti, když se však mají sami věnovat četbě, u některých vítězí určité pohodlí (během sportu se fyzicky odreagují a u sledování televize není nutné tolik přemýšlet). Toto chování potvrzuje teorii, že vyjádřené postoje nemusí vždy předpovídat chování člověka. Tento rozdíl mezi postojem a činem nazýváme „morálním pokrytectvím“ (Myers, 2016).

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo popsat vztah, postoj vězňů k četbě a knihám ve Věznici Jiřice.

V teoretické části práce jsem popsala oblast vězeňství, dále pak věznici Jiřice a její knihovnu. Čtvrtou kapitolou začíná empirická část práce. Zde jsem shrnula výsledky vybraných výzkumných studií týkajících se tématu čtenářství ve věznicích, které mě zaujaly a které byly realizovány v posledních 10 letech.

V praktické části práce jsem se věnovala vlastnímu výzkumu. Ten probíhal metodou strukturovaných dotazníků a rozhovorů pomocí polostrukturovaných otázek ve Věznici Jiřice. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký vztah mají vězni četbě a jaké zde mají možnosti trávení volného času. Z mého výzkumu vyplývají následující zjištění. Zjistila jsem, že většina odsouzených pokládá četbu za velmi kvalitní využití trávení volného času, nicméně spousta vězňů tráví volný čas jinak, a to nejraději sportem. Nutno však zmínit, že četba se umístila hned na druhé pozici. Sportování je důležité a může působit jako dobrý prvek k vybití agrese či zloby. Dále jsem zkoumala motivaci ke čtení. Bylo zjištěno, že vězni četbou nejčastěji unikají od reality. Dává jim pocit svobody a možnost odreagování se. Druhým nejčastějším důvodem ke čtení je vnímání četby jako zdroje informací a vzdělanosti.

Jsem si vědoma, že velikost vzorku, velikost věznice, druh věznice (pro muže, pro ženy, pro mladistvé) má velký vliv na výsledky výzkumu. Je nutné konstatovat, že není možné zobecňovat poznatky z tohoto výzkumu v této konkrétní věznici na všechny věznice v České republice.

V souvislosti s mými poznatky a z rozhovoru se speciálním pedagogem lze navrhnout užší spolupráci věznic s místními spolky obce a místními knihovnami. Je třeba odbourat pomyslné zábrany a nebát se např. uspořádat besedu o knihách pro vězně nebo zrealizovat programy čtenářské gramotnosti v součinnosti s vězeňskými speciálními pedagogy (veškeré aktivity musí probíhat za přísných bezpečnostních podmínek). Také by bylo vhodné zpracovat

jednotnou metodiku pro vězeňské knihovny. Úroveň vzdělání ve věznicích by pozvedlo zvýšení úrovně jejich knihoven v čele s odborně vzdělaným knihovníkem.

V zahraničí i v České republice bylo již provedeno několik výzkumů na téma čtení ve věznicích či ve vězeňských knihovnách, je však nutné nadále tento problém zkoumat, neboť četba je základem ke vzdělání a vzdělanost je předpokladem pro snížení recidivního chování odsouzených.

ZDROJE

BAJIĆ, Meri, 2015. Information Needs and Reading Interests of Prisoners. In: *Re:inventing Information Science in the Networked Society. Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science (ISI 2015)* [online]. Zadar, 2015 [cit. 2020-04-16]. DOI: 10.5281/zenodo.17931. Dostupné z: <https://zenodo.org/record/17931#.XpgILmDgrec>

BALÍKOVÁ, Marie. Univerzální klasifikační systém. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-12-01]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001656&local_base=KTD

BOHNER, Gerd a Nina DICKEL, 2011. Attitudes and Attitude Change. *Annual Review of Psychology*. **62**(1), 391-417. ISSN 0066-4308. Dostupné z: doi:10.1146/annurev.psych.121208.131609

BOWE, Carole, 2011. Recent Trends in UK Prison Libraries. *Library Trends* [online]. **59**(3), 427-445 [cit. 2020-11-30]. ISSN 1559-0682. Dostupné z: doi:10.1353/lib.2011.0006

BUREŠOVÁ, Jarmila, 2018. *Rovný přístup : knihovny a skupiny ohrožené sociálním vyloučením : metodická příručka pro práci knihoven se sociálně vyloučenými a sociálním vyloučením ohroženými skupinami uživatelů*. Praha: Národní knihovna České republiky. ISBN 978-80-7050-709-4.

COYLE, William. *Libraries in prisons: a blending of institutions*. Greenwood Publishing Group, 1987.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1

ČERNÍKOVÁ, Vratislava, 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-138-0.

ČESKÁ REPUBLIKA, Zákon č. 169/1999 Sb.: Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, 1999. In: *Sbírka zákonů*. Praha, částka 58. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

ČESKÁ REPUBLIKA. Vyhláška č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. In: *Zákony pro lidi.cz*, © AION CS 2010-2020,

Praha, částka 110. [cit. 16. 4. 2020]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In: *Zákony pro lidi.cz*, © AION CS 2010-2020, Praha, částka 98. [cit. 16. 4. 2020]. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-257>

ČESKÁ REPUBLIKA, Zákon č. 40/2009 Sb.: Trestní zákoník, 2009. In: *Sbírka zákonů*. Praha, částka 11. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

DISMAN, Miroslav, 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4., nezměněné vydání. Praha: Karolinum. 372 s. ISBN 978-80-246-1966-8.

EAGLY, Alice H. a Shelly CHAIKEN, 2007. The Advantages of an Inclusive Definition of Attitude. *Social Cognition*. **25**(5), 582-602. ISSN 0278-016X. Dostupné z: doi:10.1521/soco.2007.25.5.582

FABIÁNOVÁ, Petra. *Biblioterapie – v souvislostech života s vědomím smrti* [online]. 2010 [cit. 2020-11-25]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Marek Blatný.

GARNER, Jane, 2019. 'A Little Happy Place': How Libraries Support Prisoner Wellbeing. *Journal of the Australian Library and Information Association* [online]. **68**(4), 343-355 [cit. 2020-07-17]. DOI: 10.1080/24750158.2019.1670774. ISSN 2475-0158. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/24750158.2019.1670774>

GAVORA, Peter, 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6

HAVLOVÁ, Jaroslava. Čtení. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003194&local_base=KTD.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Překlad Irena Štěpaníková. Vyd. 5. Praha: Portál, 2009. 166 s. ISBN 978-80-7367-639-1.

Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017. In: . Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: GRADA Publishing. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

KADLECOVÁ, Kateřina, 2012. *Odsouzené ženy a jejich vztah k literatuře, čtení a knihám* [online]. České Budějovice [cit. 2018-05-06]. Dostupné z: https://theses.cz/id/mjjxw3/DP_Kateina_Kadlecov__Odsouzen_eny_a_jejich_vztah_k_liter.pdf. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce Kressa, Jiří.

Koncepce vězeňství do roku 2025, 2017. In.: Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KUBÍČKOVÁ, Pavla a Ivo KMĚTÍK, 2011. *Penologie* [online]. 2011, 130 [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: <https://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/penologie.pdf>

LEDVINOVÁ, Jitka, 2002. *Vězeňské knihovny současná situace ve vybraných západních státech a v České republice*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Černá, Milena.

MÄSIAROVÁ, Lucie, 2020. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky. Generální ředitelství vězeňské služby ČR* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky [cit. 2020-01-02]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2020/05/Statisticka-rocenka-V%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A9-sluzby-%C4%8Cesk%C3%A9-republiky-za-rok-2019.pdf>

MIOVSKÝ, Michal, 2007. Zdravotnický obor adiktologie: reflexe vzniku, současného vývoje a budoucího směřování kvalifikačního studia. *Adiktologie*, 7(2), 30-45.

MYERS, David G., 2016. *Sociální psychologie*. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0871-4.

NAKONEČNÝ, Milan, 2003. *Úvod do psychologie*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0993-0.

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

PÉREZ PULIDO, Margarita, 2010. Programs promoting reading in Spanish prisons. *IFLA Journal* [online]. **36**(2), 131-137 [cit. 2020-07-17]. DOI: 10.1177/0340035210369875. ISSN 0340-0352. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0340035210369875>

PROKOPOVÁ, Hana, 2008. *Penitenciární péče*. Liberec. Bakalářská práce. Technická univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Roman Farkaš.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ, 2001. *Pedagogický slovník*. 3., rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Portál. ISBN 80-717-8579-2.

ROSSI, Gabriela, 2009. Knihy mezi mřížemi. *Grand Biblio*. **3**(10), 26-28.

RUBIN, Rhea J., 1979. Uses of Bibliotherapy in Response to the 1970s. *Library Trends*. **28**(2), 239-252.

SODOMKOVÁ, Jana. Knihovna. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001990&local_base=KTD.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.

SVOBODA, Mojmír, Pavel HUMPOLÍČEK a Václav ŠNOREK, 2013. *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál, 487 s. ISBN 978-80-262-0363-6.

ŠPAČEK, Daniel, speciální pedagog ve věznici Jiřice [ústní sdělení]. Jiřice, 7. 2. 2020.

ŠRUBAŘ, Petr, 2009. *Úkoly a možnosti působení pedagogických pracovníků ve vězeňství*. Pardubice. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

VACCARINO, Franco a Margie COMRIE, 2010. Pathway to rehabilitation - prisoners' use of a public library. *The Australian Library Journal* [online]. **59**(4), 169-179 [cit. 2020-07-17]. DOI: 10.1080/00049670.2010.10736022. ISSN 0004-9670. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00049670.2010.10736022>

VÁLKOVÁ, Helena, Vratislava ČERNÍKOVÁ a Jana FIRSTOVÁ, 2014. *Aktuální otázky vězeňství*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze. ISBN 978-80-7251-426-7.

VÁŠOVÁ, Lidmila. Biblioterapie. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-08-03]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001931&local_base=KTD.

Věznice Jiřice: základní informace, 2019. *Věznice Jiřice: vězeňská služba ČR* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky [cit. 2019-12-02]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/veznice-jirice/o-nas/zakladni-informace/>

Vnitřní řád pro odsouzené věznice Jiřice, 2019. In: Jiřice. Dostupné také z: <https://www.vscr.cz/veznice-jirice/wp-content/uploads/sites/12/2020/02/Vnit%C5%99n%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-V%C4%9Bznice-Ji%C5%99ice-%C3%BA%C4%8Dinn%C3%BD-od-1.-1.-2020.pdf>

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1428-8.

ZÁVESKÁ, Adéla, 2006. *Vězeňské knihovny ve vybraných ženských věznicích a vazební věznici. Analýza a hodnocení*. Brno. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví. Vedoucí práce Jitka Krejčí.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Výstava grafik věznů, zdroj: facebooková stránka Městské knihovny v Lysé nad Labem - https://www.facebook.com/knihovnalysa	19
Obrázek 2 Beseda s vedením věznice, zdroj: facebooková stránka Městské knihovny v Lysé nad Labem - https://www.facebook.com/knihovnalysa	20
Obrázek 3 Věznice Jiřice – budova oddělní s ostrahou	25
Obrázek 4 Věznice Jiřice – budova oddělní s dozorem	25
Obrázek 5 Otevřená věznice po vzoru Norska (Věznice Jiřice, 2019)	26
Obrázek 6 Vnitřní řád pro odsouzené věznice Jiřice ze dne 31. 12. 2019 – článek 22	31

Seznam tabulek

Tabulka 1 Adresa věznice Jiřice	24
Tabulka 2 Personální zajištění věznice	24
Tabulka 3 Časový rozvrh dne odsouzených ve středním stupni zabezpečení	27
Tabulka 4 Statistiky výpůjček v letech 2018 – 2020 (zdroj: interní statistiky vězeňské knihovny)	34
Tabulka 5 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně se středním stupněm zabezpečení	34
Tabulka 6 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně s vysokým stupněm zabezpečení	34
Tabulka 7 Provozní hodiny ve vězeňské knihovně s vysokým stupněm zabezpečení	35
Tabulka 8 Srovnání nejoblíbenějších autorů s výzkumy J. Trávníčka	52
Tabulka 9 Rozhovory s vězni – zkrácené odpovědi	65
Tabulka 10 Odpovědi na výzkumné otázky	73
Tabulka 11 Srovnání podmínek výzkumu ve Věznici Světlá nad Sázavou a Věznici Jiřice	74

Seznam grafů

Graf 1 Věkové rozložení respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice	45
Graf 2 Četnost trestných činů respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice	46
Graf 3 Četnost a délka trestů respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice	47
Graf 4 Předchozí trestní činnost respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice	48
Graf 5 Struktura úrovně vzdělání respondentů výzkumu ve Věznici Jiřice	49
Graf 6 Předčítání rodiči v dětství odsouzeným	50
Graf 7 Přítomnost knih v dětství odsouzených v rodině	50
Graf 8 Aktivní návštěvník knihovny před pobytem ve vězení	51
Graf 9 Oblíbený autor respondentů výzkumu	52
Graf 10 Vztah respondentů výzkumu ke čtení	53
Graf 11 Trávení volného času respondentů výzkumu	54
Graf 12 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Číst je důležité“	55
Graf 13 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Být sečtělým je dobré pro život“	56

Graf 14 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Četbou se rozvíjí osobnost člověka“	57
Graf 15 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „ Číst mě nebaví, počkám, až příběh zfilmují“	58
Graf 16 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „ To, co potřebuji vědět, v knihách nenajdu“	59
Graf 17 Vyjádření postoje respondentů výzkumu k výroku „Četba rozvíjí fantazii“	60
Graf 18 Porovnání postoje k četbě s trávením volného času	61
Graf 19 Porovnání postoje k četbě a předčítání rodičů	62

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Dotazník
- Příloha č. 2 Návod pro polostrukturovaný rozhovor
- Příloha č. 3 Kódování
- Příloha č. 4 Přepisy rozhovorů